

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

Кафедра соціальної роботи та педагогіки вищої школи

На правах рукопису

ПОЛОЖЕНЦЕВА МАРІЯ СЕРГІЇВНА

**МЕНТОРСЬКА ПІДТРИМКА ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Спеціальність: 231 «Соціальна робота»

Освітньо-професійна програма «Соціальна робота. Соціальна педагогіка»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:

СТЕПАНЕНКО ВІКТОРІЯ ІВАНІВНА

доктор педагогічних наук, професор

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № 6

засідання кафедри соціальної роботи

та педагогіки вищої школи від 12 листопада 2025 р.

Завідувач кафедри

_____ проф. Чернета С. Ю.

ЛУЦЬК – 2025

АНОТАЦІЯ

Положенцева М. С. Менторська підтримка вразливих категорій здобувачів вищої освіти: робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»: 231 / Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2024. 77 с.

Мета дослідження: розробити комплекс заходів та надати практичні рекомендації щодо вдосконалення менторської підтримки вразливих категорій здобувачів вищої освіти. Об'єктом дослідження є менторська діяльність як основний чинник підтримки вразливих категорій здобувачів вищої освіти. Предметом дослідження є зміст та форми менторства як основного інструменту, що впливає на підтримку вразливих категорій здобувачів вищої освіти.

У роботі розкрито сутність менторства як багатоаспектного індивідуального супроводу, що поєднує академічну, психологічну, соціальну та професійну підтримку студентів. Представлено характеристику основних соціально вразливих категорій здобувачів освіти, визначено специфіку їхніх освітніх потреб та бар'єрів, що ускладнюють успішне здобуття освіти. Проаналізовано міжнародний досвід менторських програм, а також вітчизняні практики, що формуються в умовах війни. Розроблено комплекс заходів менторської підтримки для закладів вищої освіти, що включає алгоритми діагностики потреб студентів, підготовку менторів, моделі індивідуального та групового наставництва, використання цифрових інструментів супроводу та рекомендації щодо інтеграції менторства в інституційну політику університету. Надати рекомендації щодо вдосконалення менторської підтримки вразливих категорій здобувачів вищої освіти. Результати дослідження сприяють формуванню ефективних моделей підтримки, що забезпечують рівний доступ до якісної освіти, підвищують академічну успішність і стійкість здобувачів та зміцнюють інклюзивний потенціал українських університетів.

Ключові слова: заклад вищої освіти, здобувач вищої освіти, менторська підтримка, вразливі категорії населення.

SUMMARY

Polozhentseva M. S. Mentoring support for vulnerable categories of higher education applicants: Master's thesis: 231 / Lesya Ukrainka Volyn National University. Lutsk, 2025. 77 p.

The purpose of the study: to develop a set of measures and provide practical recommendations for improving mentoring support for vulnerable categories of higher education applicants. The object of the study is mentoring activity as the main factor in supporting vulnerable categories of higher education applicants. The subject of the study is the content and forms of mentoring as the main tool that affects the support of vulnerable categories of higher education applicants.

The work reveals the essence of mentoring as a multi-faceted individual support that combines academic, psychological, social and professional support for students. The characteristics of the main socially vulnerable categories of education seekers are presented, the specifics of their educational needs and barriers that complicate the successful acquisition of education are determined. The international experience of mentoring programs, as well as domestic practices that are formed in war conditions, are analyzed. A set of mentoring support measures for higher education institutions is developed, which includes algorithms for diagnosing student needs, training mentors, models of individual and group mentoring, the use of digital support tools and recommendations for integrating mentoring into the institutional policy of the university. To provide recommendations for improving mentoring support for vulnerable categories of higher education seekers. The results of the study contribute to the formation of effective support models that ensure equal access to quality education, increase academic success and resilience of seekers and strengthen the inclusive potential of Ukrainian universities.

Key words: higher education institution, student, mentoring support, vulnerable population categories.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МЕНТОРСЬКОЇ ПІДТРИМКИ ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	6
1.1. Поняття і сутність менторської підтримки у закладах вищої освіти.....	6
1.2. Категорії здобувачів вищої освіти з числа соціально вразливих груп, які потребують менторської підтримки	14
1.3. Міжнародний і вітчизняний досвід менторської підтримки вразливих категорій здобувачів вищої освіти.....	19
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ МЕНТОРСЬКОЇ ПІДТРИМКИ ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	27
2.1. Основні труднощі і потреби вразливих категорій здобувачів вищої освіти.....	27
2.2. Розробка комплексу заходів менторської підтримки вразливих категорій здобувачів вищої освіти.....	44
2.3. Рекомендації щодо вдосконалення менторської підтримки вразливих категорій здобувачів вищої освіти.....	50
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63
ДОДАТКИ.....	70

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному суспільстві, що швидко змінюється та стає дедалі складнішим, особливого значення набуває питання забезпечення рівного доступу до якісної вищої освіти для всіх категорій здобувачів, зокрема – для представників соціально вразливих груп. Ці категорії молоді нерідко стикаються з додатковими бар'єрами, які ускладнюють їх академічну та соціальну інтеграцію. Одним із ефективних механізмів підтримки є інститут менторства – цілеспрямоване індивідуальне наставництво, яке сприяє адаптації, розвитку потенціалу та підвищенню академічної успішності.

Здійснюючи аналіз наукової літератури, можна відзначити, що низку сучасних наукових досліджень присвячено вивченню зарубіжного та вітчизняного досвіду впровадження менторства у навчально-виховний процес у закладах освіти (О. Безпалько, Я. Бельмаз, Н. Долінська, І. Зверева, Л. Мірошніченко, Н. Побірченко, В. Радул, Т. Семігіна та ін.); менторству обдарованих учнів (М. Бойченко, Дж. Фрімен (J. Freeman), К. Райорден (C. Riordan)); особливостям інтеграції менторського методу в процес підготовки фахівців у закладах вищої освіти (А. Дарвіна (A. Darwina), Е. Л. Долан (E. Dolan), Г. Крисп (G. Crisp), Л. Гейл Лунсфорд (L. Gail Lunsford), Е. Палмер (E. Palmer), А. Вест (A. West), В. Wuetherick та ін.); менторській підтримці вразливих категорій здобувачів освіти (Н. Янцур, О. Овчарук, Г. Спіріна, Дж. Ебі (J. Eby), С. Джонсон (S. Johnson), К. Крам (K. Kram), Д. Клаттербак (D. Clutterbuck), Дж. Родс (J. Rhodes), Л. Шульман (L. Shulman)).

Менторство як форма адресної підтримки є ефективним механізмом посилення освітніх можливостей студентів із вразливих категорій. Актуальність дослідження зумовлена потребою у впровадженні системної менторської підтримки вразливих категорій здобувачів вищої освіти, з урахуванням найкращих міжнародних та національних практик, а також у формуванні інклюзивного середовища в ЗВО.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано у межах комплексної науково-дослідної теми кафедри

соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки «Сучасні моделі і практики соціальної роботи та соціального забезпечення» (державний реєстраційний номер 0124U003595).

Об'єктом дослідження є менторська діяльність як основний чинник підтримки вразливих категорій здобувачів вищої освіти.

Предметом дослідження є зміст та форми менторства як основного інструменту, що впливає на підтримку вразливих категорій здобувачів вищої освіти.

Мета дослідження: розробити комплекс заходів та надати практичні рекомендації щодо вдосконалення менторської підтримки вразливих категорій здобувачів вищої освіти.

Реалізація поставленої мети дозволяє визначити такі **завдання** випускної кваліфікаційної роботи:

1. Визначити поняття і сутність менторської підтримки у закладах вищої освіти.
2. Окреслити категорії здобувачів вищої освіти, які потребують менторської підтримки.
3. Проаналізувати міжнародний та вітчизняний досвід менторства у контексті підтримки вразливих груп.
4. Виявити труднощі, з якими стикаються вразливі категорії здобувачів вищої освіти.
5. Розробити комплекс заходів менторської підтримки вразливих категорій здобувачів вищої освіти.
6. Надати рекомендації щодо вдосконалення менторської підтримки вразливих категорій здобувачів вищої освіти.

Експериментальна база дослідження: Волинський національний університет імені Лесі Українки. Загальна вибіркова сукупність 21 здобувач 1–3 курсів бакалаврського рівня вищої освіти з числа вразливих категорій, які навчаються за освітньо-професійними програмами «Соціальна робота. Соціальна педагогіка» і «Соціальне забезпечення».

Наукова новизна роботи полягає в тому, що уперше розроблено комплекс заходів менторської підтримки вразливих категорій здобувачів вищої освіти за

авторською моделлю; узагальнено і розширено теоретичні положення з проблеми менторської підтримки вразливих категорій здобувачів вищої освіти; удосконалено зміст, форми, методи і заходи відповідної підтримки.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості застосування розробленого комплексу заходів в діяльності центрів підтримки студентів, соціальних служб закладів вищої освіти, служб інклюзії, а також у програмах професійного розвитку менторів та тьюторів.

Методи дослідження: теоретичні: аналіз джерел наукової літератури, синтез для визначення сутності менторської підтримки у закладах вищої освіти, систематизація, узагальнення, конкретизація, порівняння теоретичних та експериментальних даних дослідження; обґрунтування для розробки комплексу заходів менторської підтримки вразливих категорій здобувачів вищої освіти; емпіричні: опитування у формі анкетування; математичний аналіз даних для обробки результатів дослідження.

Апробація результатів та публікації. Результати і висновки дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи Волинського національного університету імені Лесі Українки, представлені у формі 3 доповідей на IV Міжнародній науково-практичній конференції «Наука і освіта в глобальному та національному вимірах: виклики, загрози, перспективи розвитку» (Полтава – Лубни, 20–21 лютого 2025 року) [51], I Міжнародній науково-практичній конференції «Освіта в сучасних викликах» (Полтава – Лубни, 27-28 березня 2025 року) [50], XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції науковців, аспірантів та студентів «Актуальні проблеми педагогіки, соціальної роботи та соціального забезпечення» (Львів, 14 травня 2025 р.) [53]. За результатами участі у відповідних конференціях опубліковано 2 тез [52], [54].

Кваліфікаційна робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 54 найменування, 3 додатків. Основний зміст роботи викладений на 62 сторінках. Загальний обсяг роботи – 77 сторінок. Робота містить 23 діаграми, 1 таблицю.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МЕНТОРСЬКОЇ ПІДТРИМКИ ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1. Поняття і сутність менторської підтримки у закладах вищої освіти

Сучасна система вищої освіти щодня стикається з великою кількістю викликів, що зумовлює зростання потреби у створенні таких умов навчання, які забезпечують не лише академічний розвиток, а й підтримку особистісного становлення здобувачів освіти. Швидкі зміни у суспільстві, дистанційне навчання, а також збільшення кількості студентів, що належать до вразливих категорій населення, актуалізують потребу в упровадженні ефективних механізмів індивідуального супроводу. Менторство є однією з найбільш дієвих форм такої підтримки, оскільки включає у себе цілеспрямований процес взаємодії між здобувачем освіти та досвідченим наставником, що ґрунтується на довірі, партнерстві та індивідуальному підході. Сьогодні менторство розглядається як інструмент, який здатен забезпечити швидке та гнучке реагування на потреби здобувачів, сприяти їхній адаптації, професійному самовизначенню та формуванню стійких освітніх траєкторій.

Менторство у контексті сучасної вищої освіти – це структурований індивідуальний супровід, при якому ментор (досвідчена особа) систематично підтримує менті (здобувача освіти) в його навчальному, професійному та особистісному розвитку. Такий супровід є особливо важливим та цінним, оскільки дозволяє адаптувати освітній процес під індивідуальні потреби студента, враховуючи як академічні, так і емоційні аспекти його життя.

У сучасних реаліях України менторство набуває особливої ваги через значні виклики: скорочення контингенту студентів, зниження академічної успішності та загальне погіршення психосоціального стану молоді через зовнішні (у тому числі воєнні) фактори [23]. Впровадження менторських програм

у заклади вищої освіти сприяє створенню студентоцентричного середовища, де кожен здобувач освіти може отримати персоналізовану підтримку [2].

Можна виділити такі ключові функції менторства як індивідуального супроводу:

1. Адаптаційна – полягає у тому, що ментор допомагає студентам вливатися в університетське середовище, орієнтуватися в академічних процесах і соціальних структурах закладу.
2. Рефлексивна підтримка – полягає у заохоченні підлеглого до самоаналізу, усвідомлення своїх сильних сторін та своїх зон розвитку, сприяє формуванню рефлексивного мислення і саморозвитку шляхом регулярних індивідуальних зустрічей із ментором.
3. Професійне та академічне консультування – полягає у тому, що ментор дає настанови та поради з побудови освітнього шляху, вибору курсів, наукової чи професійної діяльності, підтримує при подоланні труднощів.
4. Емоційно-психологічна підтримка – ментор виступає як надійна особа, що прислухається до страхів, сумнівів та проблем здобувача освіти, що особливо важливо для здобувачів вразливих категорій.

В українському контексті також зростає увага до менторських програм, які відповідають індивідуальним потребам студентів. Наприклад, М. Павлова аналізує міжнародний досвід тьюторства та менторства і підкреслює, що саме персоналізований підхід допомагає формувати більш успішну та стійку освітню траєкторію для молодих людей [14].

Крім того, важливість підготовки самих менторів підкреслюють українські практики: в університетах впроваджуються навчальні модулі «Менторство у ЗВО», щоб викладачі могли опанувати методи ефективного наставництва й супроводу студентів (особливо вразливих) [11].

Менторство як індивідуальний супровід у закладах вищої освіти — це не просто допомога в навчанні, а багатовимірна підтримка, яка включає адаптацію, рефлексію, професійне консультування та психологічне підкріплення. Завдяки

цьому здобувачі освіти отримують умови для більш ефективної інтеграції в університетське життя й сталого особистісного розвитку.

Розбудова системи менторської підтримки у вищій освіті України неможлива без опори на нормативно-правові акти, які визначають права здобувачів освіти, автономію закладів та механізми організації індивідуального супроводу. Хоча поняття «менторство» як окрема форма підтримки ще не має офіційного термінологічного закріплення у законодавстві, низка чинних документів створює необхідні правові умови для його впровадження. Важливо враховувати, що сучасні підходи до менторства у ЗВО формуються під впливом тенденцій студентоцентричної освіти, яка активно розвивається в Україні після оновлення освітнього законодавства.

Основним нормативним актом, який визначає засади функціонування освітньої системи, є Закон України «Про освіту». У ньому зафіксовано принципи рівного доступу, студентоорієнтованості, забезпечення якості освіти й створення безпечного та підтримувального освітнього середовища. Саме ці положення стають фундаментом для організації менторської підтримки, оскільки менторство спрямоване на індивідуалізацію освітньої траєкторії та підвищення рівня залученості студентів до освітнього процесу. Закон також наголошує на необхідності розвитку компетентностей, що є базою для обґрунтування ролі менторства як інструменту сприяння особистісному та професійному становленню здобувача.

Не менш важливе значення має Закон України «Про вищу освіту», який закріплює академічні права студентів, визначає автономію університетів та їхню відповідальність за створення умов, що забезпечують підтримку й супровід здобувачів освіти. Саме автономія ЗВО дозволяє університетам самостійно впроваджувати моделі менторства, розробляти положення про наставництво чи менторський супровід, визначати статус ментора та механізми взаємодії зі студентами. З огляду на це, саме внутрішні нормативні документи університетів – положення про менторство, посадові інструкції, програми адаптації студентів – стають ключовим інструментом імплементації менторських практик.

Починаючи з 2021 року, низка українських університетів активно впроваджує власні менторські програми. У дослідженнях, присвячених сучасному розвитку менторства у ЗВО України, підкреслюється, що такі програми стають дієвим засобом підтримки студентів, особливо тих, що належать до вразливих категорій. Серед них можна згадати результати дослідження вітчизняних авторів 2023–2024 років, які наголошують, що менторство сприяє адаптації першокурсників, покращує якість комунікації між студентами та викладачами й допомагає зменшити рівень стресу в умовах кризових суспільних трансформацій. У наукових працях цього періоду також звертається увага на необхідність нормативного унормування менторства в Україні, оскільки його активний розвиток у ЗВО вже виходить за межі звичайної виховної або консультативної діяльності й перетворюється на окрему, структуровану форму педагогічного супроводу.

Окремого значення набувають і міжнародні рекомендації щодо студентського менторства, які поступово інтегруються в українську освітню політику. У сучасних дослідженнях, опублікованих після 2021 року, наголошується на важливості створення нормативно визначеної системи підготовки менторів, оцінювання якості їхньої роботи та забезпечення прозорості процесу менторської взаємодії. Такі підходи також знаходять відображення у внутрішніх документах окремих університетів, які вже запровадили програми підготовки викладачів-менторів та студентських наставників.

Таким чином, нормативно-правові засади менторства у ЗВО України формуються на перетині загальних законодавчих вимог, університетської автономії та сучасних дослідницьких підходів. Незважаючи на відсутність окремого нормативного акта, що регламентує менторство, чинне законодавство України дає достатні правові підстави для розвитку менторських практик, які сприяють підвищенню якості вищої освіти, забезпеченню індивідуалізації навчання та підтримці здобувачів освіти, зокрема тих, що належать до вразливих категорій.

У системі вищої освіти ментор розглядається як ключовий суб'єкт освітнього процесу, відповідальний за створення сприятливих умов для академічного, професійного та соціально-психологічного розвитку студента. Сучасні дослідження трактують менторство як цілеспрямовану взаємодію між більш досвідченим учасником освітнього середовища та здобувачем, що передбачає супровід, підтримку й сприяння становленню особистості в університетському середовищі [28, с. 15].

Основні функції ментора охоплюють психосоціальну підтримку, яка сприяє формуванню у студентів відчуття безпеки, довіри та приналежності до освітньої спільноти. Це особливо важливо на етапах адаптації або для представників вразливих категорій, які часто стикаються з додатковими бар'єрами у навчанні [47]. Поряд із цим значущою є інструментальна функція, що включає допомогу у виборі навчальних траєкторій, орієнтацію в академічних можливостях і професійних перспективах, а також формування навичок, необхідних для ефективного навчання та подальшої кар'єрної реалізації [42].

Важливою складовою діяльності ментора є сприяння розвитку автономії студента. Ментор не просто передає знання, а стимулює самостійність, ініціативність і здатність приймати обґрунтовані рішення щодо власного освітнього й професійного шляху [37, с. 18]. Окремо виокремлюється мережева функція, що полягає у сприянні встановленню студентом академічних і професійних контактів, доступі до відповідних ресурсів та залученні до спільнот, які підтримують його розвиток [33, с. 11].

Для якісного виконання цих функцій ментор має володіти комплексом професійних компетентностей. До них належать педагогічно-наставницькі уміння, що включають ефективну комунікацію, активне слухання, здатність надавати конструктивний зворотний зв'язок і фасилітувати рефлексію студента [43]. Емпатія та міжособистісна чутливість посідають центральне місце серед компетентностей, оскільки забезпечують довірливе й підтримувальне середовище взаємодії [47]. Не менш важливою є компетентність організаційно-мережевої взаємодії, яка дає можливість правильно скеровувати студента до

доступних сервісів, можливостей чи контактів, необхідних для його розвитку [30].

Суттєвим елементом професійності ментора також виступає рефлексивна компетентність - здатність аналізувати власну практику, коригувати підходи відповідно до динаміки освітнього середовища та потреб студентів, а також інтегрувати сучасні формати підтримки, включно з цифровими технологіями та дистанційним менторингом [32].

Відповідальність ментора охоплює дотримання етичних принципів, конфіденційності, визначення чітких меж і правил взаємодії, забезпечення системності супроводу та підтримку студента у процесі адаптації до університетського середовища. В умовах зростання різноманітності студентських груп і розширення участі вразливих категорій ментор виступає критично важливим агентом підтримки, який сприяє підвищенню успішності, соціальній інтеграції та зменшенню ризиків академічної демотивації або відрахування [44].

У сучасних умовах трансформації вищої освіти менторські програми посідають особливе місце у стратегіях розвитку університетів, оскільки сприяють підвищенню якості освітніх послуг, розширенню доступу до навчання та формуванню інклюзивного академічного середовища. Університети дедалі частіше розглядають менторство не як додаткову ініціативу, а як структурний компонент інституційної політики, що забезпечує сталість розвитку, конкурентоспроможність та репутаційну цінність закладу освіти [23, с. 28].

Стратегічне значення менторських програм полягає у тому, що вони забезпечують підтримку студентів у процесі професійного становлення, адаптації та інтеграції в університетську екосистему. Менторство підвищує рівень залученості здобувачів освіти, зменшує ризики академічного стресу, відрахування та професійної дезорієнтації, що безпосередньо впливає на ключові індикатори ефективності університету - успішність, завершення навчання та працевлаштування випускників [28, с. 22]. Саме тому університети включають

менторські ініціативи до стратегічних планів розвитку як інструмент забезпечення якості та стійкості освітнього простору [30].

Важливою характеристикою менторських програм є їх здатність підсилювати інституційну місію, створюючи механізми для розвитку людського капіталу, формування академічної культури взаємопідтримки, забезпечення добробуту студентів та зміцнення їхньої академічної автономії [47]. Це особливо актуально для університетів, які прагнуть до міжнародної інтеграції, підвищення стандартів якості освіти та розширення можливостей міжкультурної взаємодії [44].

У стратегічному плануванні менторські програми виконують також інституційно-управлінську функцію, оскільки дають змогу університетам формувати ефективні канали внутрішньої комунікації, зміцнювати корпоративну культуру та покращувати зворотний зв'язок між адміністрацією, викладачами та студентською спільнотою [14]. За допомогою менторських механізмів університет отримує можливість ідентифікувати потреби студентів, оптимізувати освітнє середовище та оперативно реагувати на виклики, пов'язані з інклюзією, цифровізацією та академічною мобільністю [2].

Окрему стратегічну роль відіграють менторські програми, орієнтовані на підтримку вразливих категорій здобувачів. Вони сприяють розширенню доступу до вищої освіти, зміцненню соціальної рівності та формуванню інклюзивної освітньої політики, що є однією з вимог сучасних міжнародних стандартів університетського управління [11]. Наявність таких програм підвищує інституційну привабливість університету, демонструючи його готовність відповідати на соціальні виклики та забезпечувати підтримку різноманітних студентських груп [43].

Таким чином, менторські програми є не лише інструментом підтримки студентів, а й важливим елементом стратегічного розвитку університету, що забезпечує стабільність, інноваційність та конкурентоспроможність освітньої установи в умовах глобальних трансформацій.

Узагальнюючи зміст представленого матеріалу, можна стверджувати, що менторська підтримка у закладах вищої освіти посідає важливе місце у формуванні студентськоцентричного та інклюзивного освітнього середовища, здатного ефективно реагувати на виклики сучасності. Менторство, яке спочатку розглядалося переважно як індивідуальна консультативна взаємодія, сьогодні трансформувалося у комплексний механізм супроводу студентів, що охоплює академічний, соціально-психологічний, професійний та особистісний виміри їхнього розвитку. Як показує аналіз сучасних досліджень і практик, менторство забезпечує гнучкість освітніх траєкторій, сприяє адаптації здобувачів до умов університетського середовища, підвищує їхню успішність і рівень залученості до навчання.

Розгляд ментора як суб'єкта освітнього процесу засвідчив, що наставник відіграє ключову роль у підтримці студента, виконуючи функції посередника між здобувачем і освітньою системою. Він не лише допомагає орієнтуватися в академічних вимогах та професійних перспективах, а й створює умови для розвитку автономії, саморефлексії та відповідального ставлення до навчання. Компетентності ментора – комунікативні, організаційні, емоційно-емпатійні та рефлексивні – є фундаментом для побудови довірливої й ефективної взаємодії. Водночас відповідальність ментора охоплює дотримання етичних принципів, забезпечення конфіденційності, підтримку психологічного комфорту студента та формування стабільного й підтримувального середовища, що особливо важливо для вразливих категорій здобувачів.

Не менш значущим є стратегічний вимір менторських програм у діяльності сучасних університетів. Менторство стає невід'ємною складовою інституційного розвитку, інтегруючись у систему управління якістю освіти, студентської підтримки та кадрової політики. Університети дедалі частіше розглядають менторські програми як інструмент реалізації власної місії, підвищення конкурентоспроможності, формування корпоративної культури співпраці та розвитку людського потенціалу. Завдяки менторським програмам заклади вищої освіти отримують можливість зменшувати рівень академічного стресу,

запобігати відрахуванням, покращувати професійну орієнтацію студентів і створювати умови для соціальної рівності та інклюзії.

Сукупність теоретичних і практичних положень свідчить про те, що менторська підтримка стає необхідним елементом успішного функціонування та трансформації університетської освіти. Вона дозволяє гармонізувати взаємодію між учасниками освітнього процесу, сприяє розвитку soft skills, підсилює академічну автономію студентів і водночас забезпечує виконання університетом своїх стратегічних завдань. За умов суспільних, технологічних та соціальних змін менторські програми виступають не просто інструментом допомоги студентам, а системною інновацією, що визначає якість, результативність і привабливість сучасної вищої освіти.

1.2. Категорії здобувачів вищої освіти з числа соціально вразливих груп, які потребують менторської підтримки

Розгляд соціально вразливих категорій здобувачів вищої освіти в українських університетах засвідчує, що сучасний освітній простір перебуває у стані структурної перебудови, де на перший план виходять питання інклюзивності, психологічної безпеки та моделювання гнучких інституційних механізмів підтримки студентів. Дослідження стану інклюзивності у ЗВО показують: частка тих, хто оцінює свій університет як інклюзивний або помірно інклюзивний, є значною, однак рівень реальної підтримки студентів із комплексними потребами, за свідченнями самих учасників освітнього процесу, усе ще потребує суттєвого підсилення [35]. Це створює потребу у менторських моделях, які забезпечують сталу підтримку, компенсують інституційні прогалини та допомагають адаптувати студентську молодь до умов змінного соціального й академічного середовища.

Студенти з інвалідністю або хронічними захворюваннями стикаються з подвійним навантаженням: їм доводиться адаптуватися не лише до високих академічних вимог, але й до фізичних та когнітивних бар'єрів, які часто

залишаються непомітними для адміністрації чи викладачів. Моніторингові дослідження українських університетів підтверджують, що проблеми таких здобувачів пов'язані не лише з інфраструктурними питаннями, а й із браком персональної уваги, несистемністю комунікації та невмінням викладачів адаптувати навчальні завдання [35]. У цьому контексті ментор стає координатором індивідуальних освітніх траєкторій, модератором діалогу між студентом і викладачами та емоційною опорою в періоди загострень чи труднощів. Міжнародні дослідження, зокрема у STEM-галузі, засвідчують, що системний менторинг здатний суттєво підвищувати успішність, відчуття компетентності та рівень залученості студентів із порушеннями здоров'я, що робить його універсальним інструментом інклюзії [26].

Здобувачі статусу внутрішньо переміщених осіб опиняються в умовах різкої зміни середовища, втрати соціальних зв'язків, інституційної невизначеності та психологічної нестабільності. Індивідуальний менторський супровід дає можливість таким студентам швидше інтегруватися в академічну спільноту, відновити навички навчальної саморегуляції, подолати тривожність і сформувати відчуття безпеки в новому середовищі. Згідно з дослідженням О. Іваницької, менторинг стає критичним фактором стабілізації емоційного стану студентів-переселенців, що сприяє їхній навчальній успішності та мотивації навіть у тривалих кризових умовах [36]. Аналітичний звіт Інституту економічних досліджень також підкреслює, що саме менторинг є найефективнішим компонентом підтримки ВПО, оскільки забезпечує їх включення до соціального та академічного життя університету [8, с. 14].

Особливої уваги потребують студенти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування. Вони нерідко входять у систему вищої освіти без належних навичок соціальної автономії, без стабільного емоційного середовища й часто з відчуттям психологічної невідтриманості. Моніторинговий звіт ІРО НАПН України засвідчує, що успішність таких студентів значною мірою залежить від наявності постінтернатних програм супроводу, де ментор виконує не лише консультативну, а й компенсаторну функцію — заповнюючи прогалини

в соціалізації та допомагаючи формувати навички планування й відповідальності [12].

Подібної інституційної підтримки потребують і здобувачі з тимчасово окупованих територій. Їхній досвід характеризується інформаційною ізоляцією, обмеженим доступом до якісної освіти, недовірою до інституцій та високим рівнем невизначеності щодо майбутнього. Згідно зі Спеціальною доповіддю Уповноваженого з прав людини, такі студенти потребують супроводу на всіх етапах навчання: від адаптації до соціального включення і формування академічної ідентичності [18]. Ментор у цьому середовищі виконує роль навігатора, допомагаючи студенту адаптуватися до українського правового, культурного та академічного контексту.

Ще однією вразливою категорією є студенти, постраждалі внаслідок збройної агресії, а також члени родин загиблих, зниклих безвісти чи поранених. Емоційні травми, переживання втрати та хронічний стрес значно знижують їхню здатність підтримувати стабільний навчальний ритм. За результатами аналітичних матеріалів мережі OPIORA, найбільшим викликом для цих студентів є нестача відчуття стабільності та емоційної підтримки з боку університетського середовища, що робить роль ментора надзвичайно важливою для їхнього повернення до освітнього процесу [45].

Окремий сегмент соціально вразливих здобувачів становлять учасники бойових дій та ветерани. Їхня інтеграція у мирне освітнє середовище супроводжується психологічними бар'єрами, потребою у переосмисленні життєвих орієнтирів і складністю відновлення академічної дисципліни. Аналітичні дані Інституту економічних досліджень підтверджують, що найбільш ефективними підходами щодо цієї групи є індивідуальний менторський супровід, гнучкі навчальні траєкторії та підтримка у формуванні нових життєвих і професійних планів [8, с. 14]. Саме ментор допомагає ветеранам уникнути академічного вигорання, підтримує їх у кризові моменти та сприяє розвитку внутрішніх ресурсів стійкості.

Іноземні здобувачі освіти, особливо ті, що походять з країн у стані конфліктів або гуманітарних криз, часто переживають глибоку соціокультурну

ізоляцію. Вони стикаються з мовними бар'єрами, нерозумінням академічних норм, низьким рівнем довіри до інституцій та ризиком дискримінації. У межах дослідження SINTONIA Project підтверджено, що менторинг сприяє розвитку міжкультурної компетентності, формує атмосферу безпеки та довіри й допомагає іноземним студентам ефективніше інтегруватися в університетську екосистему.

Здобувачі, які поєднують навчання із батьківством, особливо одинокі матері чи батьки, переживають хронічне виснаження, нестачу часу та конфлікт між роллю студента і роллю опікуна. Менторинг у таких умовах підтримує їх через адаптацію графіка, допомогу з пріоритизацією, консультації щодо навчального навантаження та психологічну підтримку, необхідну для запобігання емоційного вигорання [48].

До соціально вразливих належать також студенти з малозабезпечених сімей. Обмежені фінансові ресурси створюють ризик нерегулярного відвідування занять, низької мотивації та передчасного відрахування. О. Оржель зазначає, що менторинг може відігравати роль компенсаторного механізму, допомагаючи таким здобувачам орієнтуватися у можливостях стипендіальної підтримки, грантових програмах і соціальних сервісах [12].

Додаткової уваги потребують студенти, що походять із кризових родин, де присутні насильство, алкоголізм або інші форми девіантної поведінки. Такі молоді люди часто мають низьку самооцінку, труднощі у комунікації та дефіцит базової довіри до дорослих. У звіті Teach For Ukraine підкреслюється, що ментор може виконувати роль стабілізуючого дорослого - фігури, яка дає студенту досвід надійності, прийняття та підтримки, необхідний для формування позитивної освітньої ідентичності.

До вразливих категорій належать також студенти з академічною вразливістю та здобувачі із сільських територій, де якість шкільної підготовки часто є нижчою порівняно з міськими школами. Вони можуть почуватися менш компетентними, мати труднощі із засвоєнням складного матеріалу чи зі сприйняттям темпу університетського навчання. Згідно з даними Teach For Ukraine, менторинг сприяє зменшенню цього розриву, підтримуючи формування навичок самопрезентації, комунікації та критичного мислення [49].

Студенти, які належать до національних меншин чи корінних народів, наприклад кримські татари, нерідко стикаються з мовними труднощами, культурною ізоляцією та недостатньою представленістю у студентському самоврядуванні. Ментор допомагає їм адаптуватися до академічної культури, розуміти норми взаємодії та відчувати себе повноцінними учасниками освітнього процесу [48].

Характеристику соціально вразливих категорій здобувачів вищої освіти та відповідні функції менторської підтримки представлено у Додатку А

Можна зазначити, що менторинг у вищій освіті України має стратегічне значення, особливо в умовах воєнного часу та післявоєнного відновлення. Він виконує не лише компенсаторну та консультативну функції, а й формує інституційну культуру підтримки, яка сприяє зниженню нерівності, підвищенню академічної успішності, зміцненню психологічної стійкості та розширенню соціального капіталу здобувачів освіти. Кожна зі згаданих категорій має специфічні потреби, а індивідуалізований менторський супровід стає ключем до створення інклюзивного, справедливого й підтримувального освітнього середовища. Запровадження системних менторських програм у ЗВО є не лише відповіддю на виклики сьогодення, а й інвестицією у сталий розвиток людського капіталу України в майбутньому. Менторинг у вищій освіті України має стратегічне значення, особливо в умовах воєнного часу та післявоєнного відновлення. Він виконує не лише компенсаторну та консультативну функції, а й формує інституційну культуру підтримки, яка сприяє зниженню нерівності, підвищенню академічної успішності, зміцненню психологічної стійкості та розширенню соціального капіталу здобувачів освіти. Кожна зі згаданих категорій має специфічні потреби, а індивідуалізований менторський супровід стає ключем до створення інклюзивного, справедливого й підтримувального освітнього середовища. Запровадження системних менторських програм у ЗВО є не лише відповіддю на виклики сьогодення, а й інвестицією у сталий розвиток людського капіталу України в майбутньому.

Аналіз категорій здобувачів вищої освіти, що належать до соціально вразливих груп, дає підстави стверджувати, що менторська підтримка є не лише

бажаним, а часто критично необхідним інструментом забезпечення освітньої рівності, сталого академічного розвитку та соціальної інтеграції таких осіб. Кожна з груп, розглянутих у цьому підпункті, має свої унікальні виклики та бар'єри, які неможливо ефективно подолати без індивідуалізованого підходу, що й забезпечує менторинг, який слід розглядати не лише як інструмент індивідуальної допомоги, а як структурний елемент системи забезпечення рівного доступу до якісної освіти. Запровадження інституціоналізованих менторських програм, орієнтованих на потреби соціально вразливих студентів, є передумовою для побудови справедливої, інклюзивної та стійкої освітньої екосистеми.

1.3. Міжнародний і вітчизняний досвід менторської підтримки вразливих категорій здобувачів вищої освіти

Останні роки ознаменувалися суттєвими трансформаціями в системі менторської підтримки здобувачів вищої освіти як у міжнародному, так і в українському контексті. Особливої ваги набули моделі, орієнтовані на вразливі категорії студентів – іноземних здобувачів, внутрішньо переміщених осіб, студентів із тимчасово окупованих територій, осіб з інвалідністю, ветеранів та учасників бойових дій, а також представників етнічних і соціальних меншин, які стикаються з додатковими бар'єрами доступу до якісної освіти [34, с. 2–3; 19, с. 14–16; 25, с. 24].

У світовій практиці вищої освіти менторські програми розглядаються як стратегічний інструмент не лише академічної успішності, а й психоемоційного благополуччя та соціальної інтеграції студентів. Узагальнення результатів досліджень про наставництво у вищій школі продемонструвало, що ефективні менторські програми сприяють підвищенню академічної успішності, зниженню ризику відрахування, зростанню рівня залученості, розвитку відчуття приналежності до університетської спільноти та емоційного благополуччя [40, с. 2–4]. Окремо підкреслюється, що переваги мають саме структуровані

програми з чітко визначеними цілями, етапами взаємодії та підготовкою менторів [40, с. 5–6].

Однією з найпоширеніших форм інституційної підтримки іноземних студентів у країнах ЄС, зокрема в Німеччині, є «Buddy-Programme» – програми, у межах яких локальний студент-ментор (buddy) закріплюється за іноземним студентом і супроводжує його в адаптації до академічного та соціокультурного середовища. Формат «рівний – рівному» дозволяє вибудувати довірливі стосунки, знизити рівень стресу й культурного шоку, полегшити інтеграцію до навчального процесу, а також надати практичну підтримку в питаннях побуту, бюрократичних процедур, доступу до медичних та соціальних послуг.

Подібні buddy-програми функціонують у багатьох німецьких університетах (Bamberg, Potsdam, Kiel, Wuppertal тощо) й декларують подвійний ефект: з одного боку, спрощують входження іноземних та біженців до академічної спільноти, з іншого – формують у локальних студентів міжкультурну компетентність, лідерські й комунікативні навички [34]. Окремі заклади вказують на особливе значення buddy-систем саме для студентів-біженців з України, акцентуючи на індивідуальній підтримці, допомозі у розумінні освітньої системи та налагодженні першого кола соціальних контактів [19].

Суттєвий внесок у розуміння менторства як інструменту підтримки вразливих груп роблять і дослідження, присвячені етнічним меншинам. Так, у праці Є. Дунаджевої про діяльність Roma Special Colleges в Угорщині показано, що цілеспрямовані менторські програми для ромських студентів у період пандемії виконували не лише академічну, а й виразну соціально-психологічну функцію: надавали індивідуалізовану допомогу, забезпечували доступ до ІКТ, створювали середовище довіри, спільноти та позитивної ідентичності [31, с. 1–3]. Авторка наголошує, що саме поєднання менторства, фінансової підтримки та розвитку відчуття належності дозволило зменшити освітні втрати серед ромських студентів у кризових умовах [31].

Таким чином, міжнародний досвід засвідчує, що менторські програми для вразливих категорій студентів ефективні тоді, коли: орієнтовані на довготривалі відносини, а не разові консультації; поєднують академічний, соціальний та

емоційний компоненти підтримки; враховують специфіку досвіду дискримінації, міграції, травматичних подій та соціально-економічної нестабільності [40; 31].

В українських реаліях менторські програми розвиваються в умовах повномасштабної війни, що зумовлює появу нових цільових груп та завдань. Одним із ключових інструментів підтримки абітурієнтів і студентів із тимчасово окупованих територій (ТОТ) стали освітні центри «Єдина Україна» (або освітні центри «Крим-Україна» та «Донбас-Україна»), діяльність яких спрямована на забезпечення доступу до вищої освіти за спрощеними процедурами вступу, а також на супровід у процесі адаптації до нового освітнього середовища [19]. Функції цих центрів виходять за межі інформаційно-консультаційних: вони фактично виконують роль менторських осередків, що координують взаємодію студентів з адміністрацією, кураторами, викладачами, а за потреби – з психологічними службами [19, с. 21].

У спеціальній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо доступу до освіти дітей та молоді з ТОТ підкреслюється комплексність викликів, із якими стикаються такі здобувачі: обмеження мобільності, системні перешкоди доступу до українських освітніх ресурсів (блокування VPN, відсутність доступу до українських сайтів), інформаційна ізоляція, примусова інтеграція в освітні стандарти держави-агресора [18]. За цих умов менторські програми для вступників і студентів із ТОТ виконують також функцію «освітньої навігації», допомагаючи орієнтуватися в українському правовому полі, процедурах підтвердження навчальних результатів і можливостях продовження освіти.

Категорія внутрішньо переміщених студентів (ВПО/IDP) потребує комплексної академічної, соціальної та психологічної підтримки. Дослідження М. Бойченко та О. Губіної показало, що внутрішньо переміщені студенти поєднують низку проблем: погані житлові умови, блекаути, нестабільне інтернет-з'єднання, нестачу пристроїв для онлайн-навчання, емоційні порушення, труднощі соціалізації, страх і почуття небезпеки [29, с. 99–102]. У відповідь на це держава й університети впроваджують низку заходів: цільову фінансову допомогу, гнучкі освітні траєкторії, академічну мобільність, визнання

результатів неформальної освіти, індивідуальні навчальні плани, а також можливість академічної відпустки з збереженням місця в гуртожитку [29, с. 100–103].

Окремий вимір становить психологічна підтримка ВПО та студентів із ТОТ. На нормативному рівні запроваджено обов'язок закладів освіти створювати ІКТ-умови для надання психологічної та педагогічної допомоги (онлайн-«кабінети психолога», дистанційні консультації, інформаційні канали підтримки), що де-факто інтегрується у формат цифрового наставництва [29]. Університетські ментори, тьютори й соціальні педагоги, працюючи онлайн, допомагають студентам справлятися з тривожністю, втратою мотивації, складнощами адаптації до нового освітнього середовища.

Не менш уразливою групою є студенти-ветерани. Як підкреслює С. Яковенко, у менторських програмах для цієї категорії необхідно враховувати можливі прояви посттравматичного стресового розладу, труднощі у спілкуванні з однолітками, переформатування професійної ідентичності, нестабільне фінансове становище. Ефективними визнаються комбіновані програми, які поєднують групові форми взаємопідтримки з індивідуальним наставництвом, у тому числі у форматі «рівний – рівному», коли менторами виступають студенти-ветерани старших курсів [25]. Такий підхід сприяє побудові довіри, зниженню відчуття ізоляції та поступовому поверненню до академічного навантаження.

Пандемія COVID-19 та подальша цифровізація освітніх процесів сприяли появі і швидкому розвитку цифрового менторства. У дослідженнях, присвячених впливу цифрової трансформації та дистанційного навчання на вищу освіту, наголошується, що наставництво в онлайн-середовищі стає не факультативною опцією, а необхідним компонентом підтримки студентів у ситуаціях невизначеності й стресу [15; 39].

Сучасні типології менторських програм розрізняють індивідуальне, групове, командне, міжвікове та реєг-менторство, а також спеціалізовані програми для окремих груп ризику й так зване «blended mentoring», яке поєднує очні й цифрові формати взаємодії. Особливої актуальності набуває віртуальне або е-менторство, що дозволяє підтримувати безперервність контактів між

ментором і менті в умовах воєнних дій, вимушеної міграції чи неможливості відвідувати університет офлайн [39].

Дослідження, присвячені впливу пандемії на менторство в середовищі відкритої та дистанційної освіти, показують, що цифрові платформи не лише забезпечують технічну можливість комунікації, а й створюють нові формати професійної та академічної взаємодії. Зокрема, підкреслюється значення регулярного онлайн-зворотного зв'язку, гнучкого планування зустрічей, використання різних каналів (відеозв'язок, месенджери, освітні платформи) та акцент на емоційному благополуччі менті [41].

У контексті України цифрове наставництво додатково виконує функцію компенсації нерівного доступу до освітньої інфраструктури. На основі аналізу досвіду внутрішньо переміщених студентів доведено, що використання онлайн-навчання та цифрових комунікаційних інструментів (платформи Moodle, Teams, Zoom, освітні месенджер-канали) дозволило частково подолати соціально-економічні, психологічні й академічні труднощі, пов'язані з переїздом, небезпекою обстрілів та необхідністю навчатися з укриттів. Студенти відзначають, що можливість звернутися до викладача чи ментора через онлайн-канали, залишаючись у безпечному місці, підвищує відчуття контрольованості ситуації та мотивацію продовжувати навчання [29].

Разом узяті, ці тенденції дозволяють трактувати менторство (у тому числі цифрове) як мультифункціональний інструмент, що поєднує педагогічний, соціальний, психологічний та терапевтичний виміри. Для вразливих категорій студентства – ВПО, здобувачів із ТОТ, іноземних студентів, представників етнічних меншин, студентів-ветеранів – менторський супровід виступає не лише засобом адаптації до університету, а й механізмом відновлення довіри до освіти як простору безпеки, розвитку та довгострокових життєвих перспектив [18; 25; 31].

Аналіз сучасних моделей менторської підтримки у вищій освіті засвідчив, що наставництво перестає бути факультативною або допоміжною опцією та дедалі більше трансформується у стратегічний механізм забезпечення інклюзії,

академічної результативності та психосоціальної стійкості студентів. Цей процес проявляється як у міжнародному, так і в українському освітньому контекстах, хоча зміст і функціональність менторських програм значною мірою залежать від суспільно-політичних, економічних та гуманітарних умов, у яких функціонує вища школа.

У країнах ЄС менторські моделі – насамперед buddy-programme – уже давно інтегровані в університетські структури й розглядаються як невід’ємна частина студентського досвіду. Цей формат наставництва, що ґрунтується на принципі «рівний – рівному», водночас простий і високоефективний. Він забезпечує іноземним студентам «м’яке приземлення» в новому освітньому середовищі, допомагає подолати культурний шок, створює умови для налагодження соціальних зв’язків і розуміння академічних норм. Дослідження, проведені в європейському освітньому просторі, підтверджують, що саме такі міжособистісні програми менторства мають найбільший вплив на зниження ризику академічного стресу, підвищення залученості в навчання та покращення емоційного стану студентів [34; 40].

Важливо, що міжнародні практики демонструють: ефективність менторства зростає тоді, коли воно є неформальним, людяним і персоналізованим. Цей висновок має особливе значення для роботи з категоріями, які пережили вимушену міграцію, дискримінацію, воєнні дії чи соціальну нестабільність. Приклади програм для ромських студентів в Угорщині або біженців у Німеччині показують: менторство справді здатне не лише вирівнювати академічні можливості, а й відновлювати відчуття приналежності, підтримувати ментальне здоров’я та формувати стійкі соціальні зв’язки [31].

Український контекст, однак, демонструє ще більш складну та багаторівневу природу менторства. Війна, масова вимушена мобільність населення, руйнування інфраструктури, інформаційна ізоляція окремих територій та зростання кількості студентів у ризикових категоріях зумовили створення нових підходів до менторської підтримки. Освітні центри «Крим-Україна» та «Донбас-Україна» стали прикладом того, як інституційні механізми

можуть перетворитися на повноцінні менторські хаби. Ці центри забезпечують не лише консультаційну допомогу, а й супровід вступників і студентів з ТОТ у стресових і часто небезпечних життєвих умовах. Менторство тут стає інструментом орієнтації в освітньому законодавстві, допомоги у побудові безпечної освітньої траєкторії та налагодженні взаємодії зі ЗВО [18; 19].

Чи не найбільш складною групою для менторського супроводу в Україні є студенти-ветерани. Їхній життєвий досвід пов'язаний з бойовими діями, травматичними подіями, ризиком ПТСР, зміною соціальної ролі та переоцінкою професійної ідентичності. Як зазначає С. Яковенко, ефективні програми підтримки для ветеранів повинні враховувати ці фактори й застосовувати чутливий, психологічно виважений підхід, який найкраще реалізується у форматах індивідуального та реєг-менторства [25]. Формування мікроспільнот студентів-ветеранів, групові зустрічі взаємопідтримки, гнучкі навчальні траєкторії та співпраця з психологами університетів є ключовими елементами успішної адаптації цієї категорії.

У свою чергу, внутрішньо переміщені студенти та здобувачі з ТОТ потребують не лише академічної, а й соціальної, емоційної, побутової та цифрової підтримки. Як доводять сучасні дослідження, виклики цієї групи охоплюють проблеми доступу до інтернету, блекауту, відсутність необхідної техніки, житлові труднощі, інформаційну ізоляцію, підвищену тривожність і втрату мотивації [29]. За таких умов менторство виконує роль стабілізатора, допомагаючи студентам адаптуватися до нового навчального середовища, знаходити ресурси, формувати соціальні зв'язки та підтримувати віру у власні освітні перспективи.

Однією з ключових тенденцій останніх років стало становлення цифрового менторства. Цей формат роботи – продукт одночасно пандемічних і воєнних реалій. Онлайн-менторство компенсує фізичні бар'єри, забезпечує гнучкість і безперервність підтримки, дає можливість залишатися в контакті навіть тоді, коли студент вимушено перебуває у небезпечному регіоні, не має змоги регулярно відвідувати університет або стикається з обмеженнями пересування.

Використання Zoom, Google Meet, LMS-платформ, чат-каналів підтримки та цифрових щоденників комунікації формує нову культуру освітнього наставництва — децентралізовану, доступну й адаптивну до нестабільних умов [15; 39].

Важливо, що цифрове менторство у вітчизняних закладах освіти доповнює й підсилює традиційні форми підтримки. Воно дає змогу будувати індивідуальні траєкторії навчання, швидко реагувати на проблеми студентів, пришвидшувати комунікацію, забезпечувати доступ до психологічної допомоги та створювати середовище довіри навіть у віддалених групах чи на великій відстані. Для значної частини студентів, які перебувають у стресових умовах війни, така цифрова підтримка стає критично важливою для збереження мотивації та здатності продовжувати навчання [29; 41].

Отже, сучасне менторство в Україні та світі - це багатовимірний, контекстуально чутливий і соціально значущий процес. Воно поєднує педагогічні, психологічні, соціальні та технологічні аспекти, сприяючи створенню безпечного, інклюзивного й підтримувального освітнього середовища. У ситуаціях невизначеності, характерних для сьогодення, менторські програми стають тим ресурсом, який допомагає студентам не лише зберегти освітню мотивацію, а й віднайти внутрішні опори, сформувати нові цілі та продовжувати рух уперед. Таким чином, наставництво можна справедливо розглядати як один із ключових механізмів стійкості сучасної системи вищої освіти — механізм, що здатен підтримати людину в період турбулентності та прокласти «міст майбутнього» між теперішніми викликами та довгостроковими можливостями розвитку.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ МЕНТОРСЬКОЇ ПІДТРИМКИ ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1. Основні труднощі і потреби вразливих категорій здобувачів вищої освіти

З метою визначення основних труднощів і потреб вразливих категорій здобувачів вищої освіти нами було проведено емпіричне дослідження із використанням авторської анкети, розробленої відповідно до специфіки освітнього середовища та завдань кваліфікаційної роботи (Додаток Б). Анкета була спрямована на комплексне вивчення навчальних, соціально-психологічних та адаптаційних аспектів, які впливають на успішність і благополуччя здобувачів освіти, що належать до різних соціально вразливих груп. У вступній частині учасникам було надано інформацію про мету опитування, добровільність участі та механізм забезпечення повної анонімності, що дозволило сформувати атмосферу довіри та сприяло отриманню відвертих відповідей.

Авторська анкета складалася з тридцяти запитань, структурованих таким чином, щоб охопити ключові сфери життєдіяльності студентів. Основна частина містила двадцять чотири запитання закритого типу, п'ять напівзакритих запитань із можливістю вибору кількох варіантів відповіді та одне відкрите запитання, яке дозволило отримати більш глибокі якісні інсайти щодо досвіду студентів і їхніх пропозицій щодо удосконалення підтримки в університеті. Така структура забезпечила можливість одночасно зібрати як кількісні, так і якісні дані, що є важливим для виявлення не лише проявів певних труднощів, а й їхнього змістового наповнення.

У дослідженні взяли участь 21 здобувач освіти першого–третього курсів бакалаврського рівня освітньо-професійних програм «Соціальна робота. Соціальна педагогіка» та «Соціальне забезпечення». У вибірку увійшли представники різних вразливих категорій, зокрема: 8 учасників бойових дій, 8

дітей учасників бойових дій, 2 особи з інвалідністю, 1 студент, який втратив одного з батьків унаслідок бойових дій, 1 здобувач із малозабезпеченої сім'ї, а також 1 студент, який одночасно належить до двох категорій (особа з інвалідністю та дитина УБД). Така вибірка дозволила всебічно проаналізувати специфіку потреб студентів із різними типами соціальної вразливості та порівняти, як різні чинники впливають на їхню адаптацію до навчання.

Надійність інструменту забезпечувалася низкою методичних рішень. По-перше, запитання анкети були сформульовані чітко та однозначно, без можливості подвійного трактування. По-друге, структура опитувальника дозволила уникнути стомлення респондентів через чергування різних типів запитань. По-третє, зміст запитань було попередньо узгоджено з експертами у сфері соціальної роботи та педагогіки, що підвищило валідність інструменту. Поєднання закритих, напівзакритих та відкритих запитань забезпечило широту охоплення проблематики та глибину одержаних даних.

Дослідження було проведене з дотриманням етичних норм: участь була повністю добровільною, респонденти мали право відмовитися на будь-якому етапі, всі відповіді зберігалися конфіденційно, а отримані дані використовувалися виключно для наукових цілей у знеособленому вигляді. Особливу увагу було приділено чутливості запитань, оскільки частина учасників належить до категорій, що пережили травматичний чи кризовий досвід. Тому всі формулювання були максимально коректними, ненасильницькими та спрямованими на створення безпечного середовища для самовираження.

Таким чином, проведене анкетування дозволило комплексно дослідити актуальність менторської підтримки вразливих категорій здобувачів вищої освіти та визначити основні напрями, у яких університетська система супроводу потребує посилення. Отримані результати стали підґрунтям для розроблення моделі менторської підтримки, спрямованої на підвищення академічної успішності, соціальної інтеграції та психологічного благополуччя студентів.

Вік респондентів становить 17 років – 2 особи (9,5%), 18 років – 7 осіб (33,3%), 19 років – 6 осіб (28,6%), 20 років – 4 особи (19%), 21+ – 2 особи (9,5%) (рис. 2.1).

Переважають респонденти 18–19 років (61,9%), що характерно для студентів 1–2 курсів, які перебувають у критичний період адаптації. Це зумовлює вищий рівень потреби у менторській, академічній та психологічній підтримці.

Рис. 2.1

За статтю опитуванні розділилися із такою тенденцією: жінки – 14 осіб (66,7%), чоловіки – 6 осіб (28,6%), інші або не зазначили стать – 1 особа (4,7%) (рис. 2.2).

Гендерна структура вибірки відповідає загальним тенденціям соціальних спеціальностей, де жінки традиційно складають більшість. Це може впливати на домінування емоційно-чутливих відповідей, зокрема щодо виснаження та тривожності.

Серед опитаних здобувачі освіти 7 осіб, що становить 33,3%, навчаються на першому курсі, 6 осіб (28,6%) навчаються на 2 курсі, 8 осіб (38,1%) навчаються на третьому курсі (рис. 2.3).

Розподіл є відносно рівномірним. Найбільша частка студентів - 3 курсу, що свідчить: труднощі зберігаються навіть на пізніх етапах навчання, а потреба в підтримці не зникає.

За формою навчання респонденти поділилися на денну – 20 осіб (95,2%) та заочну – 1 особа (4,8%) (рис. 2.4).

Основні труднощі пов'язані не з формою навчання, а з індивідуальними обставинами респондентів, оскільки домінує денна форма.

За місцем проживання опитані здобувачі освіти поділилися на тих, що живуть у гуртожитку – 9 осіб (42,9%), на орендованому житлі – 6 осіб (28,6%), з родиною – 5 осіб (23,8%), інше – 1 особа (4,7%) (рис. 2.5).

Значна частка студентів проживає в гуртожитках, що часто пов'язано з переїздом, фінансовими труднощами та підвищеним рівнем стресу.

Рис. 2.2

Рис. 2.3

Рис. 2.4

Рис. 2.5

Респонденти відносяться до таких вразливих категорій:

- УБД – 8 осіб (38,1%)
- Діти УБД – 8 осіб (38,1%)
- Особи з інвалідністю – 2 особи (9,5%)
- Дитина загиблого військовослужбовця – 1 особа (4,7%)
- Малозабезпечена сім'я – 1 особа (4,7%)
- Належність до двох категорій – 1 особа (4,7%)

Вибірка повністю складається з вразливих груп, що забезпечує високу валідність результатів щодо досліджуваної проблематики (рис. 2.6).

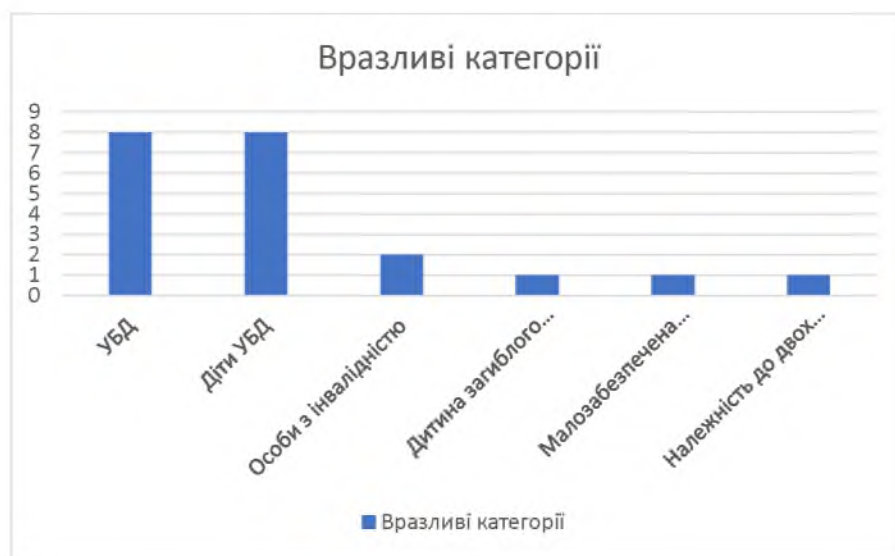

Рис. 2.6

На запитання «Як часто ви стикаєтеся із труднощами із навчанням?» 28,6% респондентів, що становить 6 осіб відповіли, що постійно. 9 осіб (42,9%) відповіли, що часто. 5 осіб (23,8%) іноді стикаються із труднощами із навчанням, а 1 особа (4,7%) не стикалася ніколи (рис. 2.7).

Рис. 2.7

Отримані дані свідчать, що 71,5% студентів регулярно стикаються з труднощами. Це вказує на недостатність освітньої підтримки та високу потребу в менторстві.

У наступному запитанні ми попросили респондентів відповісти, що найбільше ускладнює їх навчання у закладі вищої освіти. У таблиці 2.1 розглянемо результати.

Характеристика факторів, які найбільше ускладнюють навчання для
вразливих категорій здобувачів освіти

Фактор, що ускладнює навчання	Кількість осіб
Перенавантаження	14 осіб
Недостатнє пояснення	12 осіб
Невпевненість	11 осіб
Нестача ресурсів	10 осіб
Складність матеріалу	9 осіб
Інше	2 особи

Домінування факторів «перевантаження» та «недостатнє пояснення» свідчить про системні педагогічні прогалини. Емоційні аспекти (невпевненість) також мають значний вплив.

На запитання «Наскільки вам вистачає часу на навчання?» 2 особи (9,5%) відповіли, що їм цілком вистачає часу. Частково вистачає – зазначили 6 осіб (28,6%). Більшість респондентів – 9 осіб (42,9%) – вважають, що їм не вистачає часу на навчання. Ще 4 особи (19%) відповіли, що їм катастрофічно не вистачає часу (рис. 2.8).

61,9% мають хронічний дефіцит часу, що характерно для студентів, які працюють або мають сімейні/соціальні обставини.

На запитання «Як часто ви стикаєтесь із технічними або фінансовими бар'єрами?» 7 осіб (33,3%) відповіли, що дуже часто зіштовхуються з такими труднощами. 8 респондентів (38,1%) зазначили, що час від часу стикаються з бар'єрами. Рідко мають такі проблеми 4 особи (19%). І лише 2 особи (9,5%) відповіли, що ніколи не стикалися з технічними або фінансовими бар'єрами (рис. 2.9).

Понад 70% студентів у тій чи іншій формі стикаються з нестачею ресурсів. Це підтверджує необхідність фінансового та матеріального супроводу.

Рис. 2.8

Рис. 2.9

На запитання «Чи впливають ваші індивідуальні обставини на здатність навчатися?» майже половина респондентів – 10 осіб (47,6%) – відповіли, що такий вплив є суттєвим. Помітний вплив відчувають 6 осіб (28,6%). Ще 4 респонденти (19%) зазначили, що обставини інколи заважають навчанню. Лише одна особа (4,8%) відповіла, що її індивідуальні умови не впливають на здатність навчатися (рис.2.10).

76,2% респондентів прямо вказують на вплив зовнішніх обставин, що підтверджує їхню високу соціальну вразливість.

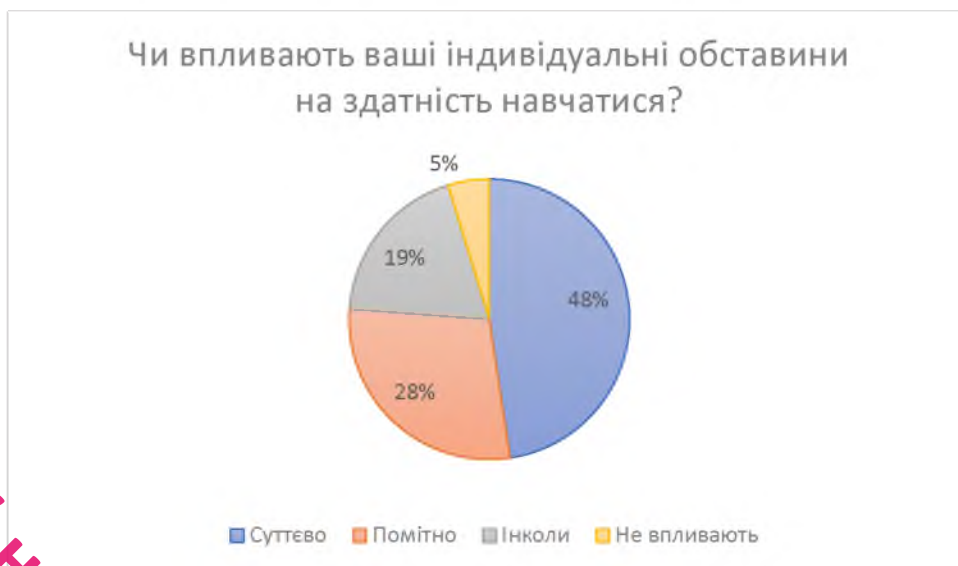

Рис. 2.10

На запитання «Чи відмовлялися ви від звернення по допомогу через страх нерозуміння чи осуду?» 9 осіб (42,9%) відповіли ствердно — вони уникали звернення по допомогу через такі побоювання. Частково це відчували 7 респондентів (33,3%). Натомість 5 осіб (23,8%) зазначили, що не мали подібних страхів і не відмовлялися від звернення по допомогу (рис. 2.11).

Рис. 2.11

76,2% студентів відчують бар'єри у зверненні по допомогу. Це виразний індикатор низького рівня довіри та потреби в безпечному просторі, який може забезпечити ментор.

На запитання «Чи користувалися ви академічними консультаціями у викладачів?» лише 3 особи (14,3%) відповіли, що роблять це часто. 5 респондентів (23,8%) звертаються до викладачів іноді, а 8 осіб (38,1%) – рідко. Ще 5 опитаних (23,8%) зазначили, що ніколи не користувалися академічними консультаціями (рис. 2.12).

61,9% респондентів рідко або ніколи не звертаються по допомогу, що свідчить про низьку залученість у комунікацію з викладачами.

На запитання «Наскільки вам потрібна допомога в організації навчального процесу?» 10 осіб (47,6%) відповіли, що така допомога їм дуже потрібна. 6 респондентів (28,6%) зазначили, що потребують її частково. Для 3 осіб (14,3%) допомога в організації навчання є не дуже актуальною, а ще 2 респонденти (9,5%) взагалі не потребують такої підтримки (рис.2.13).

76,2% студентів потребують допомоги в організації навчання — одна з ключових причин необхідності створення менторської програми.

На запитання «Яких видів академічної підтримки вам бракує?» учасники опитування найчастіше у відповідях зазначали потребу в додатковому поясненні складних тем. Також багато хто згадував про брак індивідуальних консультацій з викладачами та труднощі з самостійним плануванням навчального процесу. Ці аспекти виявилися найбільш запитуваними серед форм академічної підтримки. Це свідчить про високий попит на тьюторський супровід.

Рис. 2.12

Рис. 2.13

На запитання «Чи знайома вам концепція менторської підтримки?» лише 4 особи (19%) відповіли, що добре обізнані з нею. Частково знайомі з цією концепцією 9 респондентів (42,9%). Натомість 8 осіб (38,1%) зазначили, що взагалі не знайомі з поняттям менторської підтримки (рис. 2.14).

80,9% студентів мають недостатнє уявлення про менторство. Це вимагає попередньої інформаційної кампанії.

На запитання «Наскільки менторство могло б покращити вашу адаптацію та успішність?» більшість респондентів — 12 осіб (57,1%) — вважають, що воно могло б мати значний позитивний вплив. Ще 7 осіб (33,3%) оцінили потенціал менторської підтримки як частковий. 2 респонденти (9,6%) вважають, що менторство могло б допомогти лише мінімально. Жоден із учасників не відповів, що менторство зовсім не вплинуло б на їхню адаптацію чи успішність (рис. 2.15).

На запитання «Які функції ментора ви вважаєте найважливішими?» респонденти мали змогу обрати до трьох варіантів відповіді. Найчастіше згадувалася мотиваційна роль ментора — її відзначили 15 учасників опитування. 13 осіб вважають важливою функцію пояснення навчального матеріалу. Адаптаційну підтримку виокремили 11 респондентів, орієнтацію в освітньому процесі — 9, а кар'єрні поради як важливу функцію менторства зазначили 6 осіб.

Чи знайома вам концепція менторської підтримки?

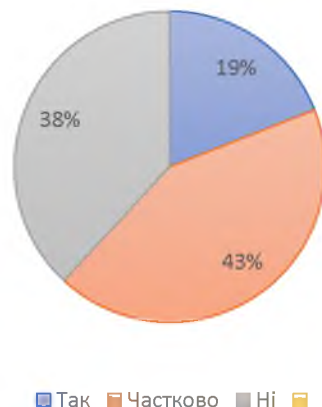

Рис. 2.14

Наскільки менторство могло б покращити вашу адаптацію та успішність?

Рис. 2.15

На запитання «Які формати менторської підтримки вам підходять найбільше?» найбільше респондентів – 8 осіб (38,1%) – обрали індивідуальний формат взаємодії з ментором. Онлайн-формат віддали перевагу 6 осіб (28,6%). Офлайн зустрічі вважають зручними 3 респонденти (14,3%). Ще 2 особи (9,5%) надали перевагу комбінованому формату (онлайн + офлайн), і стільки ж – груповому формату менторської підтримки (рис. 2.16).

На запитання «Якої частоти менторських зустрічей вам було б достатньо?» найбільше респондентів – 8 осіб (38,1%) – вважають оптимальним формат 2–3 зустрічі на місяць. Один раз на тиждень хотіли б зустрічатися з ментором 5 осіб

(23,8%). Для 4 респондентів (19%) достатньо було б однієї зустрічі на місяць, і ще 4 особи (19%) обрали варіант «за потреби», віддаючи перевагу гнучкому графіку (рис. 2.17).

На запитання «Що б особисто вас мотивувало звернутися до ментора?» респонденти найчастіше згадували прагнення покращити власну успішність. Серед інших поширених мотивів – потреба в підтримці під час складних життєвих ситуацій, бажання отримати корисні поради, а також пошук способів зменшити тривожність у навчальному процесі.

На запитання «Чи відчуваєте ви себе частиною студентської спільноти?» лише 5 осіб (23,8%) відповіли ствердно. Більшість респондентів – 10 осіб (47,6%) – зазначили, що частково відчувають себе залученими до спільноти. Натомість 6 респондентів (28,6%) зовсім не відчувають себе її частиною (рис. 2.18).

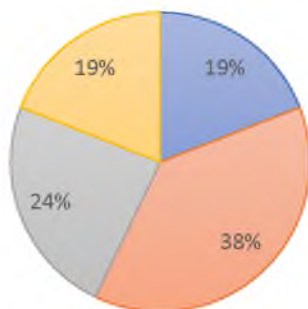
Тільки 23,8% відчувають себе повноцінною частиною спільноти. Це вказує на дефіцит інтеграційних сервісів.

На запитання «Що заважає вам соціалізуватися?» респонденти мали змогу обрати до двох варіантів відповіді. Найчастіше згадуваною перешкодою стала сором'язливість – її зазначили 12 осіб. Стрес заважає соціальній взаємодії 11 респондентам. Також значну роль відіграє брак часу (9 згадок) і нестача друзів (8 згадок). Фінансові труднощі як бар'єр для соціалізації відзначили 7 учасників опитування. Домінують психологічні бар'єри – тривожність, невпевненість, соціальна ізоляція.

Рис. 2.16

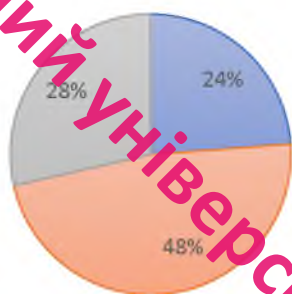
Якої частоти менторських зустрічей вам
було б достатньо?

1 раз на місяць 2-3 рази на місяць 1 раз на тиждень За потреби

Рис. 2.17

Чи відчуваєте ви себе частиною
студентської спільноти?

Так Частково Ні

Рис. 2.18

На запитання «Як часто ви відчуваєте емоційне виснаження?» найбільше респондентів – 9 осіб (42,9%) – відповіли, що часто стикаються з таким станом. Постійне емоційне виснаження відчувають 7 осіб (33,3%). Рідко переживають подібні стани 4 респонденти (19%), а лише одна особа (4,8%) зазначила, що ніколи не відчуває емоційного виснаження (рис. 2.19).

76,2% студентів перебувають у стані хронічного емоційного виснаження – тривожний показник.

Рис. 2.19

На запитання «Чи користувалися ви психологічними послугами університету?» лише 4 особи (19%) відповіли, що вже зверталися по таку допомогу. Найбільше респондентів – 10 осіб (47,6%) – зазначили, що знають про існування психологічних послуг, але ще не користувалися ними. Водночас 7 осіб (33,4%) узагалі не знали про те, що такі послуги надаються в університеті (рис. 2.20).

На запитання «Наскільки комфортно вам звернутися до психолога чи куратора?» лише 3 особи (14,3%) відповіли, що їм дуже комфортно це робити. Ще 6 респондентів (28,6%) обрали варіант «скоріше комфортно». Водночас для 8 осіб (38,1%) звернення по таку підтримку радше некомфортне, а 4 респонденти (19%) зазначили, що ніколи не звертаються до психолога чи куратора (рис. 2.21).

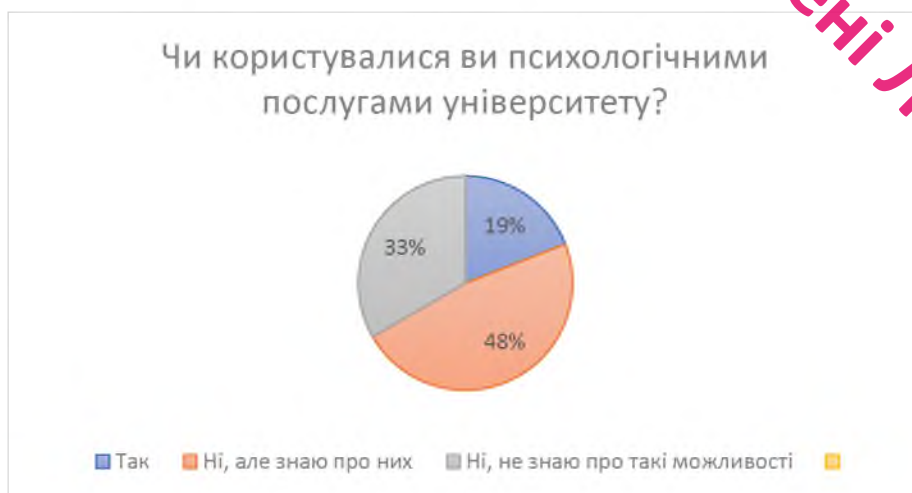

Рис. 2.20

Рис. 2.21

На запитання «Яких університетських сервісів вам бракує найбільше?» респонденти могли обрати до трьох варіантів. Найчастіше згадували потребу в психологічному супроводі – його відзначили 14 осіб. Освітніх консультацій бракує 12 респондентам, а фінансової підтримки – 11. Також 8 осіб вказали на потребу в роботі кар'єрного центру, 7 – в інклюзивних сервісах. Найменше згадували про нестачу університетських клубів – їх відзначили 4 учасники опитування.

На запитання «Чи вважаєте ви, що адміністрація враховує потреби вразливих студентів?» лише 3 респонденти (14,3%) відповіли ствердно. 8 осіб (38,1%) вважають, що ці потреби враховуються частково. Водночас 6 осіб (28,6%) обрали варіант «скоріше ні», а ще 4 респонденти (19%) переконані, що адміністрація зовсім не бере до уваги потреби вразливих студентів (рис. 2.22).

Рис. 2.22

На запитання «Що, на вашу думку, університет може покращити для підтримки вразливих студентів?» респонденти висловили низку пропозицій. Серед найпоширеніших – впровадження менторської підтримки, розширення доступу до психологічних і академічних сервісів, а також налагодження більш ефективної комунікації між адміністрацією та студентами. Крім того, учасники опитування наголошували на необхідності спрощення бюрократичних процедур і запровадження фінансової допомоги для тих, хто її потребує.

На запитання «Чи взяли б ви участь у програмі менторської підтримки?» більшість респондентів – 11 осіб (52,4%) – відповіли ствердно. Ще 6 осіб (28,6%) зазначили, що, можливо, долучилися б до такої програми. 3 респонденти (14,3%) висловили сумніви щодо участі, а лише одна особа (4,7%) відповіла, що не зацікавлена в участі у програмі менторської підтримки (рис. 2.23).

Проведене анкетування дозволило виявити ключові труднощі та потреби вразливих категорій здобувачів вищої освіти. Переважна частина студентів регулярно стикається з проблемами у навчанні (71,5%), браком часу (61,9%), технічними та фінансовими обмеженнями (71,4%), а також із сильним впливом життєвих обставин на успішність (76,2%). Значна частина респондентів уникає звернення по допомогу через страх осуду (76,2%), що свідчить про недостатню психологічну безпеку в освітньому середовищі.

Рис. 2.23

Отримані результати демонструють високий запит на академічну та менторську підтримку: 76,2% студентів потребують допомоги з організацією навчання, а 81% готові брати участь у менторській програмі. Студенти очікують від ментора не лише освітнього супроводу, а й мотиваційної, адаптаційної та психологічної підтримки, що підкреслює багатовимірний характер їхніх потреб. Показники емоційного виснаження (76,2%) та низьке відчуття належності до студентської спільноти (лише 23,8% відчують себе повноцінно інтегрованими) вказують на наявність глибоких соціально-психологічних викликів.

Блок пропозицій підтверджує потребу в комплексному підході до підтримки студентів: розвиток психологічних сервісів, удосконалення академічних консультацій, впровадження менторства, підвищення інформованості про доступні ресурси та посилення фінансової підтримки. Сукупність отриманих даних засвідчує актуальність створення системної моделі менторської підтримки, яка сприятиме підвищенню академічної успішності, соціальної інтегрованості та психологічного добробуту студентів.

2.2. Розробка комплексу заходів менторської підтримки вразливих категорій здобувачів вищої освіти

Розроблення комплексу заходів менторської підтримки ґрунтується на системному аналізі виявлених труднощів і потреб здобувачів освіти, що належать до соціально вразливих груп. Отримані емпіричні дані засвідчують високий рівень академічних, соціально-психологічних та організаційних бар'єрів, які суттєво впливають на їхню успішність, адаптацію та емоційне благополуччя. Зокрема, 71,5% опитаних студентів регулярно стикаються з навчальними труднощами, більшість відчуває перевантаження, нестачу пояснень та вплив індивідуальних життєвих обставин, а понад 76% уникають звернень по допомогу через страх осуду або нерозуміння. Водночас 76,2% респондентів потребують підтримки в організації навчального процесу, а понад 80% демонструють зацікавленість у можливості долучитися до менторської програми. Сукупність цих показників формує чіткий запит на створення комплексної, багаторівневої системи менторського супроводу, здатної реагувати на

індивідуальні потреби студентів, зміцнювати їхню автономність та сприяти інтеграції в університетське середовище.

У структурі пропонованої моделі менторської підтримки ключовою є ідея поєднання академічного, адаптаційного, мотиваційного та психологічного компонентів. Менторський супровід має виконувати функції «містка» між студентом та інституційними можливостями університету, зменшуючи дистанцію між здобувачами та освітніми, адміністративними й соціальними сервісами. Важливою передумовою реалізації програми є формування безпечного комунікативного поля, що дозволить подолати бар'єри недовіри, сором'язливості та тривожності, які є характерними для більшості респондентів. З огляду на те, що значна частина студентів перебуває у стані емоційного виснаження, а понад третина не відчувають себе інтегрованими у студентську спільноту, менторська програма повинна включати й заходи, спрямовані на підвищення рівня соціального залучення, розвитку відчуття приналежності та формування стійких міжособистісних зв'язків.

Запропонований комплекс заходів передбачає організацію індивідуальної менторської підтримки, оскільки саме такий формат був визначений найбільш прийнятним майже 40% опитаних. Індивідуальні зустрічі мають включати детальне обговорення навчальних стратегій, допомогу у плануванні, адаптацію до освітнього середовища та налагодження ефективної комунікації з викладачами. Паралельно до цього необхідно впроваджувати спеціалізовані академічні консультації, спрямовані на глибше пояснення складних тем, оскільки потреба у такому різновиді підтримки виявилася однією з найпоширеніших. Доцільним є включення до менторської програми елементів тьюторського супроводу, який спрямований на розвиток навичок самостійної організації навчання, управління часом, підготовки до поточного та підсумкового контролю.

Окремий напрям становить робота з психологічними бар'єрами. Дані дослідження демонструють, що сором'язливість, тривожність, нестача соціальних контактів та стрес є основними чинниками, що ускладнюють соціалізацію студентів. Відповідно, до менторської програми мають бути інтегровані регулярні заходи з розвитку емоційної компетентності, тренінги адаптивної поведінки у стресових ситуаціях, групові або парні сесії з

обговоренням способів подолання навчальної та соціальної тривожності. Важливо забезпечити доступ до психологічних послуг університету, оскільки третина респондентів взагалі не знала про їхнє існування. Комунікаційна кампанія щодо психологічних та консультативних сервісів має стати невід'ємною частиною реалізації менторської моделі.

Фінансові та технічні обмеження, що їх переживають понад 70% опитаних, потребують упровадження паралельних підтримувальних механізмів. Йдеться про інформування студентів щодо можливостей отримання стипендій, грантів, пілґ, а також про створення механізмів індивідуальної підтримки для тих, хто поєднує навчання з роботою чи доглядом за членами родини. Ментор має виступати провідником між студентом та адміністративними структурами університету, допомагаючи орієнтуватися у бюрократичних процедурах, що було визначено одним із ключових запитів.

Соціальна інтеграція студентів, які не відчують належності до спільноти, має забезпечуватися через організацію тематичних зустрічей, інтерактивних заходів і створення малих студентських груп підтримки. Формування спільнот за інтересами, залучення активних старшокурсників до неформального наставництва та запуск ініціатив, спрямованих на підвищення рівня довіри й взаємодопомоги, сприятимуть подолання соціальної ізоляції. Важливим аспектом є міжкурсове наставництво, що дозволить молодшим студентам отримувати підтримку від тих, хто вже пройшов аналогічні етапи адаптації.

Комплекс заходів передбачає і впровадження навчально-просвітницького модуля, орієнтованого на розвиток обізнаності щодо концепції менторства, з огляду на те, що понад 80% респондентів мали недостатнє уявлення про нього. Такий модуль має включати інформаційні лекції, електронні посібники, рекомендації та інструкції щодо ефективної взаємодії з ментором. Підвищення рівня інформованості не лише сприятиме активнішому залученню студентів, а й формуватиме культуру взаємної підтримки в університетському середовищі.

Механізм реалізації заходів передбачає регулярність менторських зустрічей у форматі, який студенти визначили оптимальним - 2–3 рази на місяць. Поряд із цим варто впроваджувати гнучкі графіки консультування, що дозволять адаптувати програму до потреб здобувачів, які працюють або мають інші життєві

обставини. Комбінування онлайн і офлайн форматів, а також створення можливості отримувати підтримку за потреби забезпечить доступність програми для максимально широкого кола студентів.

Очікуваним результатом упровадження комплексу заходів менторської підтримки є підвищення академічної успішності, покращення адаптації першокурсників, зниження рівня емоційного виснаження, зростання соціальної інтегрованості студентів і зміцнення відчуття психологічної безпеки в освітньому середовищі. Менторська програма здатна стати інструментом профілактики навчальних зривів, емоційного вигорання та соціальної ізоляції, що особливо актуально для вразливих категорій здобувачів, які часто стикаються з комплексом взаємопов'язаних труднощів.

З огляду на наведені емпіричні дані та узагальнення їх змістових характеристик, менторська підтримка постає не лише як бажаний, а як необхідний елемент університетської політики соціального захисту студентів. Комплексність запропонованих заходів дозволяє формувати індивідуалізовану модель взаємодії, що відповідає реальним потребам здобувачів, підвищує якість їхнього освітнього досвіду та сприяє гармонійному розвитку особистості в умовах сучасного ЗВО.

Комплекс заходів менторської підтримки вразливих категорій здобувачів вищої освіти розроблений з урахуванням специфіки потреб студентів із соціально вразливих груп, виявлених у результаті емпіричного дослідження. Запропонована модель відповідного комплексу заходів має циклічну структуру, триває дванадцять тижнів і поєднує академічний, адаптаційний, мотиваційний та психологічний компоненти. Така тривалість дозволяє забезпечити повноцінну адаптацію до освітнього навантаження, формування навичок саморегуляції та створення стійких моделей взаємодії зі студентською спільнотою. Програма побудована за принципом поступового нарощування інтенсивності та глибини опрацювання індивідуальних запитів, що реагує на потребу студентів у поетапній підтримці, зниженні тривожності та стабілізації навчального процесу.

Перший етап охоплює перший–четвертий тижні, є адаптаційно-діагностичним і спрямований на встановлення довірливого контакту між студентом і ментором, визначення академічних труднощів та соціально-

психологічних бар'єрів. У перші два тижні проводяться індивідуальні вступні зустрічі, під час яких студент заповнює адаптаційний опитувальник, а ментор формує індивідуальний профіль потреб. Значна частина уваги приділяється виявленню рівня перевантаження, дефіциту часу та мотиваційних провалів, оскільки ці фактори були домінантними для респондентів. У межах цього етапу проводиться також ознайомлення студента з освітніми сервісами університету та базове навантажувальне планування на найближчі чотири тижні. Окремим компонентом є тренінг психологічної безпеки, спрямований на зменшення страху осуду та формування навичок конструктивного звернення по допомогу, що відповідає виявленим бар'єрам комунікації.

Другий етап, що охоплює четвертий–восьмий тиждень, є інтенсивно-формульним. У цей період менторська робота фокусується на розвитку академічних компетентностей та самостійного планування. Щотижня проводяться консультаційні сесії, присвячені поясненню складних тем, структуруванню матеріалу та підготовці до контрольних заходів. Значну увагу приділено встановленню реалістичного навчального графіка, який відповідає індивідуальним життєвим обставинам студентів, зокрема тих, хто працює або переживає тривалі наслідки стресових подій. На цьому етапі студент поступово переходить до використання інструментів самоорганізації, зокрема застосунків для управління часом, таблиць прогресу та чек-листів виконання завдань. Паралельно реалізується блок психологічної стійкості, який включає техніки подолання емоційного виснаження, вправи для зниження тривожності та розвиток навичок стрес-менеджменту. Двічі протягом етапу проводяться малі групові зустрічі студентів, які перебувають у схожих соціальних умовах, що сприяє формуванню підтримувальної спільноти та зміцненню соціальної інтеграції.

Третій етап охоплює дев'ятий–дванадцятий тижні, має стабілізаційно-оцінювальний характер. Основним завданням цього періоду є консолідація набутих навичок і поступовий перехід до самостійного використання адаптивних стратегій. Ментор допомагає студенту оцінити власний прогрес, визначити слабкі зони та сформулювати план подальшого розвитку на семестр. Проводяться підсумкові консультації з академічних питань, підготовка до завершальних

контрольних робіт і корекція навчальних стратегій. На фінальному тижні організується індивідуальне інтерв'ю-рефлексія, під час якого студент оцінює зміни у власній навчальній дисципліні, рівні мотивації, психологічному стані та соціальній включеності. Заключний елемент етапу - створення студентом персональної «карти освітнього маршруту», яка містить рекомендації, сформовані спільно з ментором, і стає базою для подальшої підтримки у випадку пролонгації програми.

Загальна динаміка програми передбачає три рівні взаємодії: індивідуальну, групову та інституційну. Індивідуальний рівень забезпечує інтенсивну особистісно орієнтовану менторську роботу. Груповий рівень сприяє соціалізації, зниженню відчуття ізоляції та розвитку навичок взаємної підтримки. Інституційний рівень передбачає комунікацію між ментором і структурними підрозділами університету з метою оперативного задоволення потреб студентів, зокрема щодо психологічних, фінансових та інклюзивних сервісів. Взаємодія цих рівнів формує холістичну систему підтримки, здатну реагувати на складні й взаємопов'язані запити студентів.

Тримісячна модель заснована на принципах доступності, гнучкості, конфіденційності, партнерства та міждисциплінарності. Вона створює оптимальні умови для стабілізації емоційного стану студентів, покращення їхньої академічної успішності, зміцнення почуття належності до університетської спільноти та зниження впливу зовнішніх соціально-психологічних факторів. У підсумку запропонована модель стає не лише механізмом тимчасової підтримки, а й інструментом формування довготривалої освітньої та особистісної траєкторії розвитку студентів із вразливих категорій, що повністю відповідає сучасним підходам до інклюзивної освіти та соціально орієнтованої університетської політики. Структура комплексу заходів представлена в Додатку В.

Наведена модель менторської програми демонструє цілісний, поетапний підхід до підтримки здобувачів освіти, які належать до соціально вразливих категорій. Її структура спирається на результати емпіричного дослідження, що засвідчили наявність значних академічних, психологічних і соціальних бар'єрів, які суттєво впливають на успішність та адаптацію студентів. Поєднання

діагностики, індивідуального супроводу та поступового нарощування інтенсивності роботи дозволяє забезпечити адресну й ефективну підтримку, орієнтовану на реальні потреби здобувачів.

Реалізація моделі передбачає комплекс заходів, які взаємодоповнюють один одного та формують цілісну траєкторію розвитку студента. Академічні консультації, психоемоційні тренінги, групові зустрічі, навички самостійного планування та індивідуальні рекомендації створюють сприятливе середовище для підвищення академічної мотивації, зменшення рівня емоційного виснаження та подолання соціальної ізоляції. Важливим результатом реалізації програми стає зростання впевненості студентів у власних силах, стабілізація їхнього психологічного стану та формування здатності ефективно взаємодіяти з університетським середовищем.

У довгостроковій перспективі запропонована модель сприятиме не лише покращенню навчальних результатів, а й формуванню стійкої культури підтримки та взаємодії в університеті. Вона може стати основою для розроблення інституційних програм інклюзивного супроводу, спрямованих на забезпечення рівних можливостей для різних категорій студентів. Таким чином, тримісячний комплекс заходів менторської підтримки виступає дієвим інструментом підвищення якості освітнього процесу та зміцнення соціальної згуртованості в університетській спільноті.

2.3. Рекомендації щодо вдосконалення менторської підтримки вразливих категорій здобувачів вищої освіти.

Удосконалення менторської підтримки здобувачів вищої освіти, які належать до соціально вразливих категорій, потребує системного підходу, що враховує складність їхніх освітніх, психологічних та соціальних потреб. Емпіричні дані, представлені у дослідженні, засвідчують наявність значних бар'єрів академічного характеру, соціально-психологічних труднощів, низького рівня поінформованості про доступні університетські сервіси та вираженої потреби студентів у комплексній підтримці. Більшість опитаних демонструє

високий рівень навчальних труднощів, перевантаження, страху звертатися по допомогу, а також недостатню інтегрованість у спільноту, що істотно знижує їхню адаптивність та академічну результативність. Отже, рекомендації мають спрямовуватися на формування цілісної моделі менторства, здатної забезпечити безперервність підтримки, підвищити рівень автономності студентів та забезпечити соціально безпечне середовище.

Першочерговим напрямом удосконалення є інституціоналізація менторської підтримки шляхом створення спеціалізованого координаційного центру. Така структура має бути відповідальною за добір, підготовку та супервізію менторів, диференційований розподіл студентів з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, а також моніторинг ефективності програми та регулярний збір зворотного зв'язку. З огляду на багатовимірність проблем студентів, доцільним є формування міждисциплінарної команди, що включатиме психологів, соціальних працівників, академічних тьюторів, представників студентського самоврядування та фахівців із комунікацій. Наявність такого центру забезпечить безперервність взаємодії між студентом і університетською інфраструктурою, а також значно підвищить рівень довіри, підтримуючи атмосферу відкритості та конфіденційності.

У подальшому розвиток менторської програми має ґрунтуватися на принципі індивідуалізації підтримки. Аналіз отриманих даних демонструє, що студенти з вразливих категорій потребують не універсальних рішень, а адаптованих інструментів, які враховують їхні академічні прогалини, психологічний стан та життєві обставини. Інструментарій індивідуальної підтримки повинен охоплювати діагностику навчальних труднощів, створення персоналізованих освітніх маршрутів, регулярні менторські сесії для коригування навчальних стратегій та супровід у налагодженні комунікації з викладачами. Окрему увагу варто приділити розвитку навичок самоорганізації, тайм-менеджменту та цілепокладання, що сприятиме зниженню навчального перевантаження та підвищенню мотивації.

Важливою умовою підвищення ефективності менторської підтримки є робота з психологічними бар'єрами, що були ідентифіковані у значної частини

респондентів. Побоювання щодо звернення по допомогу, тривожність, емоційне виснаження та дефіцит соціальних контактів потребують інтеграції до менторської програми структурованих психологічних модулів. До таких модулів мають входити інформаційні сесії щодо емоційної грамотності, тренінги зі стресостійкості, техніки зниження тривожності, обговорення механізмів подолання навчального стресу та заходи зі зміцнення відчуття психологічної безпеки. Наголос на психологічній підтримці сприятиме подоланню замкненості й соціальних бар'єрів, водночас формуючи культуру звернення по допомогу як норму освітнього процесу.

Не менш важливою складовою є посилення соціальної інтеграції студентів. Відчуття ізоляції та недостатня включеність у студентську спільноту, характерні для опитаних, потребують створення інклюзивних соціальних форматів. Ефективними є групи зустрічі, студентські клуби за інтересами, мікрогрупи взаємної підтримки, міжкурсове наставництво, а також залучення старшокурсників до волонтерських менторських ініціатив. Ці інструменти не лише сприятимуть формуванню соціальних зв'язків, а й забезпечать стійкі механізми горизонтальної підтримки, які зменшують ризики соціальної ізоляції та підвищують рівень довіри до університетського середовища.

Особливої уваги потребує розширення інформованості студентів щодо доступних університетських сервісів і можливостей. Значна частина респондентів не володіє знаннями про наявні психологічні, академічні, інклюзивні та адміністративні ресурси, що істотно знижує ефективність загального освітнього процесу. Тому доцільним є впровадження інформаційно-просвітницького модуля як обов'язкового компонента менторської програми. Він може включати ознайомчі лекції, електронні посібники, інструкції з навігації освітніми платформами, а також рекомендації щодо ефективної взаємодії з ментором. Така інформованість підвищить рівень залученості студентів та сприятиме формуванню культури партнерської взаємодії.

Враховуючи те, що більше ніж половина опитаних стикається з фінансовими або технічними труднощами, програма має містити механізми сприяння академічній доступності. До таких механізмів належать інформування

щодо стипендіальних програм, грантів та пільг, допомога в організації навчання для студентів, які поєднують навчання й роботу, а також підтримка у вирішенні адміністративних питань, пов'язаних із навчальним навантаженням. Ментор у цьому контексті виступає посередником між студентом і адміністративними підрозділами, що значно знижує бар'єри у формальній комунікації та скорочує ризики дезорієнтації в бюрократичних процедурах.

Удосконалення менторської підтримки потребує також розвитку гнучкої моделі взаємодії. Оскільки значна частина студентів має різні часові та життєві обмеження, важливо забезпечити поєднання онлайн і офлайн форматів, а також можливість звернення до ментора у разі потреби. Оптимальною є частота зустрічей у діапазоні двох-трьох разів на місяць, що підтверджується перевагами респондентів та дозволяє забезпечити стабільність супроводу, не створюючи додаткового навантаження.

У довгостроковій перспективі удосконалена менторська система має стати сталим елементом університетської політики соціальної підтримки. Результати впровадження пропонованих заходів дадуть змогу суттєво підвищити рівень академічної успішності, покращити процес адаптації першокурсників, зміцнити психологічне благополуччя студентів, розширити їхню соціальну залученість і знизити ризики емоційного виснаження. Водночас посилення інституційної культури підтримки сприятиме формуванню університетського середовища, заснованого на принципах інклюзивності, партнерства та соціальної відповідальності.

Запропоновані рекомендації формують підґрунтя для створення сучасної, науково обґрунтованої та практично ефективної моделі менторської підтримки, що відповідає потребам вразливих категорій студентів і здатна забезпечити їхній гармонійний розвиток у межах освітнього простору. Вона поєднує індивідуальну, групову й інституційну підтримку, підсилюючи адаптивні ресурси студентів і закладаючи основу для формування стійких освітніх траєкторій.

Подальше вдосконалення менторської підтримки вразливих категорій здобувачів вищої освіти вимагає переходу від епізодичних супровідних заходів до побудови сталої інституційної культури менторства. Такий підхід передбачає

зміщення акценту з «допомоги за запитом» до «профілактики освітніх ризиків», тобто надання підтримки до моменту виникнення критичних труднощів. Враховуючи, що значна частина студентів із вразливих груп вступає в університет уже з наявним комплексом соціальних, емоційних та економічних бар'єрів, ігнорування превентивного аспекту може призводити до накопичення проблем та подальшого зниження результативності навчання. Відповідно, менторська програма повинна включати механізми раннього виявлення труднощів, а також інструменти формування стійких навичок саморегуляції, що дозволить студентам долати складнощі самостійно у довгостроковій перспективі.

Суттєвим напрямом удосконалення є розширення аналітичного компонента менторської підтримки. Збір, систематизація та регулярний аналіз інформації щодо академічних результатів, психологічних запитів та соціально-побутових умов студентів дозволить підвищити адресність заходів, мінімізувати ризики дублювання функцій різних підрозділів університету та забезпечити обґрунтоване планування індивідуальних освітніх траєкторій. Доцільним є створення захищеної бази даних потреб студентів, яка дасть можливість менторам оперативно реагувати на зміни у навчальному становищі підопічних, а університету – планувати розширення тих сервісів, що потребують найбільшого навантаження. Аналітична підтримка також сприятиме розвитку доказової освітньої політики, що є невід'ємною умовою ефективності сучасних університетських систем підтримки.

Не менш важливою складовою удосконалення менторської програми є професіоналізація діяльності менторів. На сучасному етапі часто переважає добровільно-ентузіастичний підхід, однак підтримка соціально вразливих студентів потребує системної підготовки наставників, що включає знання основ інклюзивної педагогіки, психодіагностики, конфліктології, кризової взаємодії та культурно-чутливого підходу. Важливо забезпечити не лише початкове навчання менторів, а й регулярні підвищення кваліфікації, супервізійні зустрічі та професійні тренінги, які допомагатимуть уникати професійного вигорання й підтримувати високу якість взаємодії зі студентами. Наявність підготовленого

кадрового резерву менторів дозволить забезпечити стабільність програми незалежно від ротації персоналу чи зміни студентського контингенту.

Окремим напрямом удосконалення менторської підтримки є цифровізація процесів взаємодії. Зважаючи на різні життєві обставини студентів, серед яких поєднання навчання з роботою, проживання у віддалених регіонах або обмежені можливості відвідувати очні зустрічі, важливо впроваджувати цифрові платформи для менторської комунікації. Такі платформи можуть забезпечувати ведення індивідуальних навчальних планів, нагадування про дедлайни, доступ до матеріалів психологічної підтримки, можливість планування зустрічей та отримання консультацій у режимі «запит-відповідь». Цифровий модуль також дозволить забезпечити рівні можливості для студентів із різними технічними чи часовими обмеженнями, що прямо впливає на доступність підтримки.

Важливо поглибити і соціально-психологічний аспект менторської роботи, зокрема шляхом формування університетської екосистеми підтримувальних комунікацій. Для цього необхідно впроваджувати заходи, спрямовані на розвиток соціального капіталу студентів: створення тематичних клубів, регулярні інтерактивні події, студентські ініціативи взаємодопомоги, проєкти «рівний-рівному». Розбудова таких горизонтальних мереж знижує залежність студента лише від ментора, формуючи багатовекторне соціальне середовище, у якому підтримку можна отримати в кількох каналах одночасно. Це особливо важливо для студентів, які переживають емоційну ізоляцію чи нестачу соціальних контактів. За умови сталого функціонування таких мереж формується культура взаємної підтримки, яка стає невід'ємним компонентом університетської спільноти.

Актуальним напрямом удосконалення є також підвищення взаємодії між менторською програмою та іншими структурними підрозділами університету. Відсутність координації між академічними кафедрами, психологічною службою, відділом соціальної роботи та адміністративними службами часто знижує ефективність програм підтримки, призводить до дублювання функцій або, навпаки, виникнення лакун, у яких студент залишається без супроводу. Необхідно запровадити механізм міжпідроздільної співпраці, що передбачатиме

обмін інформацією (з дотриманням конфіденційності), розроблення спільних заходів, модерацію складних кейсів студентів і визначення відповідальних осіб за окремі напрями підтримки. Такий підхід сприятиме мінімізації фрагментарності й забезпечить цілісність освітнього та соціального супроводу.

Доцільним є також удосконалення механізмів зворотного зв'язку. Студенти вразливих категорій часто уникають відкритого обговорення власних труднощів, що зумовлено страхом осуду або попереднім негативним досвідом взаємодії з дорослими. Тому університет має впроваджувати різні форми збору зворотного зв'язку: анонімні опитування, регулярні рефлексивні інтерв'ю, цифрові форми оцінювання якості підтримки та відкриті канали комунікації. Аналіз таких даних дозволить своєчасно виявляти проблемні зони, адаптувати програми під реальні запити студентів та коригувати підходи там, де це необхідно.

Ще одним вектором розвитку менторської системи є створення механізмів довготривалої підтримки після завершення основного циклу менторства. Часто студенти демонструють позитивну динаміку протягом періоду активної взаємодії з наставником, однак після завершення програми ризикують знову повернутися до стану перевантаження або дезадаптації. Тому університет має забезпечувати можливість пролонгації підтримки, створення «клубів випускників менторської програми», онлайн-консультацій за запитом та доступу до інформаційних матеріалів незалежно від етапу навчання. Таке післясупроводження сприятиме стабілізації набутих навичок і забезпечить плавний перехід студента до повної самостійності.

Важливо також розширювати партнерства університету з зовнішніми інституціями — громадськими організаціями, фондами, студентськими ініціативами, муніципальними службами. Така співпраця дає змогу розширювати спектр підтримки, залучати додаткові ресурси та впроваджувати інноваційні практики менторства. Наприклад, використання досвіду громадських інституцій, що працюють із молоддю, може підсилити психологічний компонент програми, а залучення зовнішніх фахівців допоможе урізноманітнити тренінгові модулі. Партнерські проєкти також підвищують інклюзивність освітнього середовища та сприяють формуванню ширших можливостей для студентів.

Важливою тенденцією розвитку менторської системи має стати орієнтація на інклюзивність не лише у формальному, а й у ціннісному вимірі. Це означає, що університет має підтримувати такі принципи, як недискримінація, рівність доступу, повага до різноманіття та визнання індивідуальних освітніх траєкторій. Формування ціннісної інклюзивності потребує навчання персоналу, проведення тематичних семінарів, осучаснення комунікаційних матеріалів та впровадження норм етичної поведінки. Студенти мають сприймати підтримку не як «допомогу тим, хто не справляється», а як невід'ємний елемент університетської культури, що забезпечує рівні можливості для всіх.

Зрештою, удосконалена менторська програма повинна мати чітко прописані механізми оцінювання ефективності. Система моніторингу має включати кількісні та якісні показники: рівень академічної успішності, динаміку психологічного стану, частоту звернень за допомогою, рівень задоволеності програмою, показники соціальної інтегрованості та стійкості навчальної мотивації. Результати оцінювання повинні слугувати основою для стратегічних рішень, модернізації модулів підтримки та визначення пріоритетних напрямів розвитку. Такий підхід забезпечить циклічність удосконалення програми та її відповідність актуальним потребам студентів.

Комплекс заходів, спрямованих на посилення менторської підтримки студентів із вразливих категорій, має на меті не лише подолання поточних труднощів, а й формування довготривалої культури підтримки, що охоплює всі рівні: індивідуальний, груповий та інституційний. Впровадження запропонованих рекомендацій сприятиме трансформації менторства у стратегічний ресурс університету, здатний забезпечити рівні можливості, підвищити якість освітнього досвіду та зміцнити соціальну згуртованість академічної спільноти. У сучасних умовах соціальних викликів та зростання різноманітності студентських потреб така модель менторства стає ключовим інструментом формування інклюзивного та соціально відповідального університетського простору.

Проведене дослідження дозволило комплексно проаналізувати особливості становища здобувачів освіти, які належать до соціально вразливих категорій, та визначити ключові бар'єри, що негативно впливають на їхню академічну успішність, адаптацію й психологічне благополуччя. Отримані емпіричні дані засвідчили високу поширеність навчальних труднощів, емоційного виснаження, низької поінформованості про можливості університетських сервісів і значної кількості соціально-психологічних перешкод, серед яких домінують невпевненість, тривожність та страх звернення по допомогу. У сукупності ці чинники формують об'єктивну потребу студентів у системній, структурованій та міждисциплінарній менторській підтримці.

Змістовий аналіз отриманих результатів дав змогу визначити, що менторська підтримка є не лише ефективним інструментом подолання індивідуальних освітніх труднощів, а й важливим елементом університетської політики, спрямованої на підвищення рівня інклюзивності та соціальної відповідальності закладу вищої освіти. Значення такої підтримки проявляється у підвищенні академічної мотивації, покращенні адаптації першокурсників, зниженні ризику навчальних зривів і зростанні рівня психологічної стійкості студентів. У довгостроковій перспективі менторська програма сприяє формуванню культури взаємодопомоги в університетському середовищі та створює підґрунтя для сталого розвитку освітнього процесу.

Отже, результати аналізу та розроблена модель менторської підтримки підтверджують, що системний менторський супровід вразливих категорій студентів має значний потенціал для покращення їхньої освітньої траєкторії. Він забезпечує підвищення доступності освіти, зміцнює стійкість здобувачів до зовнішніх і внутрішніх викликів та формує умови для гармонійного особистісного і професійного розвитку. Таким чином, менторська підтримка має розглядатися як невід'ємний і стратегічно важливий компонент університетської інфраструктури, що потребує подальшого удосконалення, інституціоналізації та поширення.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило всебічно охарактеризувати зміст, особливості та практичну значущість менторської підтримки вразливих категорій здобувачів вищої освіти в сучасних умовах функціонування університетів України. Аналіз теоретичних джерел, емпіричних даних та практик, що вже реалізуються у вітчизняному й міжнародному освітньому просторі, підтвердив: менторство сьогодні перетворюється на стратегічно важливий інструмент забезпечення інклюзивності, академічної стійкості та рівного доступу до якісної освіти. Його роль суттєво зростає на тлі глибоких суспільних трансформацій, викликаних воєнними діями, збільшенням кількості студентів з комплексними потребами, цифровізацією освітніх процесів та ускладненням соціально-економічних умов, у яких здійснюється здобуття освіти.

Під час теоретичного аналізу встановлено, що менторство вже давно перестало бути лише формою індивідуального наставництва. У сучасній вищій освіті воно постає як цілісна система підтримки, що охоплює академічний, соціально-психологічний, професійний та особистісний виміри розвитку студента. Ментор виступає ключовим суб'єктом освітнього процесу, який здійснює не лише консультування, а й допомагає студенту орієнтуватися в умовах мінливого освітнього середовища, сприяє адаптації, формуванню рефлексивних умінь, академічній автономії та розвитку стратегічного мислення. Визначено, що ефективність менторства залежить від наявності у наставника комплексу компетентностей - комунікативних, організаційних, соціально-емпатійних, рефлексивних, а також здатності працювати з категоріями, які мають підвищений рівень вразливості.

Аналіз специфіки соціально вразливих категорій здобувачів вищої освіти засвідчив надзвичайну неоднорідність їхніх потреб та труднощів. До таких категорій належать студенти з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи, студенти з тимчасово окупованих територій, сироти, студенти-батьки, представники національних меншин і корінних народів, іноземні студенти з країн у кризі, ветерани та учасники бойових дій, студенти з малозабезпечених родин,

вихідці з кризових сімей, здобувачі з академічною вразливістю, молодь із сільських територій. Для кожної з цих груп характерні власні бар'єри: психологічні травми, нестача ресурсів, соціальна ізоляція, невпевненість у власних силах, низький рівень почуття приналежності, труднощі адаптації до нового освітнього середовища, мовні перешкоди, проблеми з навичками саморегуляції, неузгодженість очікувань щодо освітнього процесу.

Менторська підтримка в цих умовах виконує не лише компенсаторну функцію, а й виступає механізмом відновлення, стабілізації та розвитку. Зокрема, ментор допомагає студентам орієнтуватися в освітньому середовищі, формує безпечний простір для взаємодії, сприяє побудові довірливих стосунків, надає емоційну підтримку, координує взаємодію з адміністрацією та викладачами, допомагає у плануванні освітньої траєкторії, оптимізації навчального навантаження та подоланні кризових ситуацій. Для деяких груп, наприклад, студентів з інвалідністю чи батьків-одинаків, менторинг компенсує брак ресурсів; для ВПО та здобувачів із ТОТ - виступає каналом стабілізації та соціальної інтеграції; для студентів-ветеранів - слугує способом підтримки під час реадаптації до мирного життя та освітньої діяльності.

Важливу роль у дослідженні відіграв аналіз міжнародного досвіду. Дослідження buddy-programme у країнах ЄС, моделей підтримки ромських студентів в Угорщині, програм менторства для іноземних здобувачів та біженців у Німеччині продемонстрували, що системні й структуровані менторські моделі здатні істотно зменшувати освітні нерівності. Вони сприяють подоланню культурного шоку, формуванню міжкультурної компетентності, зміцненню почуття включеності, підвищенню академічної успішності та зниженню рівня стресу. Міжнародні практики підтверджують: найбільш ефективні програми менторства — довготривалі, чітко структуровані, з якісною підготовкою менторів, а також інтегровані в інституційну політику університету.

Аналіз вітчизняного досвіду показав, що українські університети активно адаптують світові підходи, однак змушені працювати в умовах набагато вищої соціальної напруги. Розширена категорія вразливих студентів, вплив війни,

масові внутрішні переміщення, руйнування соціальних зв'язків та інфраструктури, високий рівень тривожності, а іноді – інформаційна ізоляція потребують особливих форматів менторства. Освітні центри “Крим-Україна” та “Донбас-Україна”, університетські служби підтримки ВПО, студентів із ТОТ, учасників бойових дій та осіб із інвалідністю виконують фактично менторські функції, забезпечуючи навігацію, консультування, психологічний супровід і соціальну адаптацію.

Особливу актуальність у воєнних умовах набуло цифрове менторство. Дослідження показують, що дистанційний формат наставництва забезпечує безперервність підтримки, дозволяє підтримувати контакт зі студентом незалежно від його місцезнаходження, компенсує дефіцит офлайн-комунікацій, створює додаткові можливості для гнучкого планування зустрічей, підвищує відчуття стабільності та контрольованості ситуації. У періоди блекаутів, перебування в укриттях і вимушеної мобільності такий формат наставництва виявився особливо дієвим.

Розроблений у межах дослідження комплекс заходів менторської підтримки демонструє, що університети мають усі передумови для створення системних і життєздатних моделей менторства. Запропоновані заходи охоплюють механізми діагностики потреб студентів, структуру організації менторської взаємодії, алгоритми підготовки менторів, форми індивідуального та групового наставництва, моделі цифрового супроводу, а також рекомендації щодо інтеграції менторства в загальну стратегію розвитку закладу освіти. Особлива увага приділена формуванню внутрішньої інституційної політики підтримки, підвищенню кваліфікації наставників, удосконаленню нормативного забезпечення та створенню комунікаційних механізмів, які сприяють прозорості, відкритості та довірі між учасниками освітнього процесу.

Узагальнюючи результати дослідження, можна зробити висновок, що менторська підтримка має стати невід'ємною частиною системи забезпечення якості вищої освіти. Вона виконує багаторівневу функцію: сприяє адаптації, допомагає подолати нерівність у доступі до ресурсів, підтримує психоемоційне

благополуччя, підсилює академічну мотивацію, розвиває автономію та формує стійкі освітні траєкторії. В умовах воєнних викликів менторство набуває ще й соціально-гуманітарного виміру, підтримуючи здобувачів у кризових та травматичних ситуаціях.

Менторство – це не просто інструмент індивідуальної підтримки, а важливий механізм трансформації освітнього середовища. Його впровадження сприяє формуванню інклюзивної культури університету, підвищує рівень соціальної відповідальності, зміцнює зв'язок між студентами та викладачами, створює умови для розвитку людського потенціалу. Запровадження системних менторських програм є інвестицією у стійкість, якість і конкурентоспроможність вітчизняної вищої освіти. Саме тому подальший розвиток менторства, удосконалення його організаційних моделей та нормативного забезпечення, розбудова цифрової інфраструктури підтримки й підготовка професійних менторів мають стати одним із пріоритетних напрямів модернізації вищої освіти України.

Отже, наше дослідження було успішно проведеним, а мета досягнута.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Войціх І. В., Польовик О. В. Психолого-педагогічна та емоційна підтримка студентів в умовах військового стану. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2022. №6 (354). С. 117–123. DOI: 10.12958/2227-2844-2022-6(354)-117-123
2. Іваницька О. Академічне менторство у закладах вищої освіти України. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2025. № 1 (54). С. 63–66. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2024.54.63-66>
3. Іваницька О. С. Етичні аспекти менторської і тьюторської діяльності в закладах вищої освіти. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Педагогічні науки*. 2023. Т. 5. № 58. С. 14–19. DOI: <https://doi.org/10.32689/maup.ped.2023.5.3>
4. Іваницька О. С. Роль менторства в процесі адаптації студентів ЗВО України з числа внутрішньо переміщених осіб. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2023. Вип. 91. С. 96–99. DOI <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2023.91.17>
5. Іваницька О. С. Менторська діяльність у процесі соціальної адаптації студентів закладів вищої освіти (ЗВО) в Україні. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Т. 72. Вип. 2. С. 230–234. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/72-2-35>
6. Іваницька О. С. Функціональні особливості центру тьюторства і менторства (Т&М Центр) у закладах вищої освіти України. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Т. 73. Вип. 2. С. 293–296. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/73-2-44>
7. Іваницька О. С. Теорія і практика реалізації тьюторства та менторства у закладах вищої освіти : дис. ... д-ра пед. наук. Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2025. 442 с. URL: <https://surl.li/kdwpwq> (дата звернення: 13.11.2025)

8. Observance of social and economic rights of IDPs in the context of war: Analytical Report. Київ : Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2024. URL: <https://surl.li/dpechc> (дата звернення: 14.05.2025)
9. Інклюзивне навчання в умовах війни: як зберегти якість. Київ : Державна служба якості освіти України, 2023. URL: <https://sqe.gov.ua/inklyuzivne-navchannya-v-umovakh-viyni-yak/> (дата звернення: 08.08.2025)
10. Мицик Г., Попова А., Цибуляк Н., Линдіна Є. Імплементация європейських стандартів і рекомендацій у сфері інклюзивної вищої освіти в Україні: виклики та можливості. *Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття»*. 2023. Вип. 2 (8). С. 7–20. DOI: [https://doi.org/10.35387/ucj.2\(8\).2023.7-20](https://doi.org/10.35387/ucj.2(8).2023.7-20)
11. Навчальний модуль «Менторство у ЗВО» як елемент підготовки викладачів. Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2023. URL: <https://lpnu.ua/news/vykladachi-kafedry-mo-orhanizatsii-uspishno-zavershyly-navchalnyi-modul-mentorstvo-u-zvo> (дата звернення: 20.05.2025)
12. Оржель О. Політика та механізми реалізації соціальної відповідальності університетів : моніторинговий звіт. Київ, 2024. 128 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2024/02/sots-vidp-univ_mon_2023-128p.pdf (дата звернення: 14.05.2025)
13. Соціальна інклюзія у сфері вищої освіти: теоретико-концептуальні засади, цільові групи, виміри та індикатори : монографія / Оржель О., Бойченко М., Петроє О., Цимбалюк С., Шофолова Н. ; за ред. О. Оржель. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. 122 с. URL: <https://surl.li/gwrrsz> (дата звернення: 15.04.2025)
14. Павлова М. Міжнародний досвід впровадження тьюторства та менторства в університетах. Одеса : Одеський національний університет, 2024. URL: <https://surl.li/yctdyx> (дата звернення: 10.09.2025)
15. Плахотнік О. В. Цифрове наставництво у закладах вищої освіти: сучасні підходи. *Вища школа*. 2022. № 5. С. 33–38.

16. Соціальна інклюзія у сфері вищої освіти у післявоєнний період (2024–2025). Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2025. URL: <https://surl.lu/kpvgnf> (дата звернення: 21.05.2025)
17. Тріпак М. М., Левченко Я. С., Григор'єва Н. М. Економічні механізми інституціоналізації інклюзивної вищої освіти в Україні. *Інклюзивна економіка*. 2025. № 1 (7). DOI: 10.32782/inclusive_economics.7-8
18. Special Report of the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights on Access to Education for Children and Youth from the Temporarily Occupied Territories of Ukraine. Kyiv: Ombudsman of Ukraine, 2025. 45 с. URL: <https://surl.lt/aksxwo> (дата звернення: 20.10.2025)
19. Центр «Крим-Україна» та «Донбас-Україна». Результати діяльності у 2020–2022 рр. Київ : МОН України, 2022. 36 с.
20. Цимбалюк С. Результативність використання технологій підтримки студентів у центрах академічного успіху в університетах США. *Український педагогічний журнал*. 2024. № 2. С. 70–78. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-2-70-78>
21. Чайченко С., Ішутіна О., Бутиріна М., Березка С. Аналіз інтеграції студентів в умовах вимушеної міграції в Україні та Чехії. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2024. № 22. С. 90–109. DOI: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.22.2024.320057>
22. Шілінг А., Березко О., Жежнич П. Механізми підтримки студентів-переселенців у вищій освіті. AGILE WP5 Country Report. 2025. URL: https://agileproject-erasmus.eu/IMG/pdf/agile_wp5_country_report_ukraine_ua.pdf (дата звернення: 14.10.2025)
23. Щука М., Безрученков Я., Пацюк Д. Особливості менторства в освітньому процесі закладу вищої освіти в умовах сьогодення. Житомир : Державний університет «Житомирська політехніка», 2024.
24. Щука Г. П., Безрученков Ю. В., Пацюк В. С. Менторство в системі вищої освіти України. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5 :*

Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2024. Вип. 98. С. 128–132. DOI: <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2024.98.26>

25. Яковенко С. І. Психологічна підтримка студентів-ветеранів у ЗВО України. *Соціальна робота і психологія*. 2023. № 1. С. 22–27. DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-100-1-104-114>

26. Adams J. D., Asai D., Cohen R., Delgado A., Preston S. D., Faherty J., та ін. Accelerating and scaling mentoring strategies to build infrastructure that supports underrepresented groups in STEM. 2023. Retrieved from: <https://arxiv.org/abs/2302.13691>

27. Arqus Alliance. Action Plan for Students and Scholars at Risk with focus on Ukraine. 2024. Retrieved from: <https://arqus-alliance.eu/wp-content/uploads/2024/11/d10-4-action-plan-for-students-and-scholars-at-risk-with-focus-on-ukraine.pdf>

28. Nuis, W., van der Baan, N. A., & Beausaert, S. Mentoring students in higher education for reflection and development of employability competences: a pre-test post-test design. *Education and Training*. 2024. Vol. 66. №4. P. 408-430. DOI: <https://doi.org/10.1108/ET-07-2023-0290>

29. Boichenko M., Hubina O. Adaptation of internally displaced students to new learning environment through innovative methods of open teacher training in war perspectives. *Revista Eduweb*. 2023. Vol. 17. №4. P. 96 -104. DOI: <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2023.17.04.10>

30. Alonso-Muñoz S., Torrejón-Ramos M., Medina-Salgado M.S., González Sánchez R. 2022. Trends in Mentoring at Higher Education: A bibliometric analysis. In the proceedings book: *International conference on innovation, documentation and education*. INNODOCT/22. Valencia, November 2nd-7th 2022. DOI: <https://doi.org/10.4995/INN2022.2022.15704>

31. Dunajeva J. University Mentoring Programs during the Pandemic: Case Study of Hungarian Roma University Students. *Social Sciences*. 2023. Vol. 12. №3. Article 111. DOI: <https://doi.org/10.3390/socsci12030111>

32. Tinoco-Giraldo, H., Torrecilla Sánchez, E. M., & García-Peñalvo, F. J. (2020). E-mentoring in higher education: A structured literature review and implications for future research. *Sustainability*. Vol. 12. №11. Article 4344. <https://doi.org/10.3390/su12114344>
33. Balaraman A., Maokosy S., Slaton L., Cardona R., Maokosy P., Gaitan N. California Community Colleges: Designing mentoring networks for access to social capital. Cornell University. 2024. DOI: <https://doi.org/10.48550/arXiv.2406.09554>
34. Hockenos P. Germany's Buddy Programs: Easing the Transition for International Students. *The Chronicle of Higher Education*. 2022. 4 p.
35. Tsybuliak N., Mytsyk H., Suchikova Y. et al. Inclusion in Ukrainian universities from an inside perspective. *Scientific Reports*. 2024. №14. Article 18041. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41598-024-69084-1>
36. Ivanytska O. S. Peculiarities and functional potential of the mentoring for the internally displaced students. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2024. № 97. С. 160–165. DOI: <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2024.97.22>
37. Holmes A. G. D. (2023). Fostering Learner Autonomy in Higher Education through Coaching and Mentoring for Non-Traditional Learners. *Shanlax International Journal of Education*. Vol. 11. №4. P. 69-76. <https://doi.org/10.34293/education.v11i4.6185>
38. Suleiman I. Sharif, Salma A. Bukhatwa, Khalid A. Mohamad, Hiba S. AlAroushi, Hassan A.S. Ali, Rubian S. Sharif Review of Mentoring in Higher Education. *Mediterranean Journal of Pharmacy and Pharmaceutical Sciences*. 2023. Vol. 3. №4. P.13-17. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10051646Mediterr>
39. Lee K. M., Pinar Y. Mentoring and Digital Learning to Enhance the Impact of Social Sciences. *Italian Journal of Sociology of Education*. 2022. Vol. 14. №3. P. 103-130. DOI: 10.14658/PUPJ-IJSE-2022-3-5
40. Le H.-G., Sok S., Heng K. The benefits of peer mentoring in higher education: findings from a systematic review. *Journal of Learning Development in Higher Education*. 2024. Issue 31. DOI: <https://doi.org/10.47408/jldhe.vi31.1159>

41. Mataboge S. K. C. Examining the influence of Covid-19 pandemic on mentoring novice academics in Online Distance Education and Learning (ODEL). *Annals of the University of Craiova for Journalism, Communication and Management*, Department of Communication, Journalism and Education Sciences, University of Craiova. 2024. Vol. 10. Issue 1. P. 33-42. Retrieved from: <https://ideas.repec.org/a/edt/aujcjm/v10y2024i1p33-42.html>
42. Müller S. Academic Support and Mentoring Models in Universities. 2021. Retrieved from: <https://d-nb.info/1301504106/34>
43. Mwangi C., Kamau A. Mentorship in Higher Education: A Concept, a Model and Development Prospects. 2022. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/373905721_Mentorship_in_Higher_Education_on_a_Concept_a_Model_and_Development_Prospects
44. Sakarias S. L., Neema M., du Plessis D. J. Mentorship of Academics in Higher Learning Institutions. *International Journal of Research and Innovation in Social Science (IJRISS)*. 2024. Vol. 8. Issue 09. P. 2175-2185. DOI: <https://doi.org/https://dx.doi.org/10.47772/IJRISS.2024.8090179>
45. OPORA. Social Cohesion in Ukrainian Society: challenges and barriers for vulnerable groups. 2025. Retrieved from: <https://surl.li/dxdipx>
46. Danylyuk S., Nikolaesku I. Role of higher education institutions in Ukraine in developing students' soft skills under martial law. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Pedagogy and Psychology"*. 2025. Vol. 11. No. 3. P. 9-18. DOI: 10.52534/msu-pp3.2025.09
47. Le H.-G., Sok S., Heng K. The benefits of peer mentoring in higher education: findings from a systematic review. *Journal of Learning Development in Higher Education*. 2024. Issue 31. Retrieved from: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1447398.pdf>
48. SINTONIA Project. Virtual Community College: diversity and inclusion, creativity and inclusive entrepreneurship. 2025. Retrieved from: <https://udl.org.ua/mod/page/view.php?id=569>

49. Teach For Ukraine. Impact Report 2024. Retrieved from: <https://surl.lu/qkinpk>
50. Положенцева М. С.. Напрями менторської підтримки вразливих категорій здобувачів вищої освіти. *Освіта в сучасних викликах*: програма I Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 27–28 берез. 2025 р.). С. 33.
51. Положенцева М. С. Особливості менторської підтримки вразливих категорій здобувачів вищої освіти. *Наука і освіта в глобальному та національному вимірах: виклики, загрози, перспективи розвитку*: програма IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава – Лубни, 20–21 лютого 2025 р.). С. 35.
52. Положенцева М. С. Особливості менторської підтримки вразливих категорій здобувачів вищої освіти. *Наука і освіта в глобальному та національному вимірах: виклики, загрози, перспективи розвитку*: зб. наук. праць за матер. IV міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава–Лубни, 20-21 лютого 2025 р.) / за ред. Л. О. Данильчук. Полтава : в-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2025. Том II. С. 292–294.
53. Положенцева М. Роль і принципи менторської підтримки вразливих категорій здобувачів вищої освіти. *Актуальні проблеми педагогіки, соціальної роботи та соціального забезпечення*: програма XVI Всеукр. наук.-практ. конфер. науковців, аспірантів та студентів (14 травня 2025 р.). С. 5.
54. Положенцева М. Роль і принципи менторської підтримки вразливих категорій здобувачів вищої освіти / наук. кер. В. Степаненко. *Педагогіка* : зб. наук. пр. : матеріали XVI Всеукр. наук.-практ. конфер. науковців, аспірантів та студентів «Актуальні проблеми педагогіки, соціальної роботи та соціального забезпечення» (14 травня 2025 р.) / за ред. В. З. Антонюка, С. Ю. Чернети та ін. Луцьк, 2025. С. 134–136. URL: <https://vnu-taskid841251.s3.eu-north-1.amazonaws.com/s3fs-public/inline-files/zbirnyk-nauk-prats-khvi-vseukrayinskoyi-konf-2025.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

Характеристика соціально вразливих категорій здобувачів вищої освіти та відповідні функції менторської підтримки

Категорія здобувачів вищої освіти	Основні потреби	Функції ментора
Особи з інвалідністю	Адаптація до освітнього середовища, емоційна підтримка, доступність навчання	Координація адаптацій, навігація в ЗВО, емоційна підтримка, комунікація з викладачами
ВПО (внутрішньо переміщені особи)	Адаптація, інтеграція, емоційна стабілізація	Адаптаційний супровід, налагодження зв'язків, допомога в орієнтації в новому місті/виші
Діти-сироти та діти позбавлені батьківського піклування	Соціалізація, емоційна підтримка, побутова та навчальна адаптація	Побудова стосунків довіри, допомога у плануванні життя, супровід у соціальних і академічних питаннях
Студенти з ТОТ	Психоемоційна підтримка, подолання стигматизації, адаптація до українського середовища	Інтеграція, культурна адаптація, емоційний супровід, підтримка на всіх етапах навчання
Постраждалі від збройної агресії	Травматичний досвід, нестабільність, втрата родини або дому	Психологічна підтримка, емоційна стабілізація, мотивація до навчання
Учасники бойових дій та ветерани	Реадаптація до мирного життя, академічна навігація, подолання тривожності	Академічна підтримка, гнучке планування, допомога з цілепокладанням
Іноземні студенти з кризових країн	Мовні бар'єри, міжкультурна ізоляція, дискримінація	Міжкультурна комунікація, підтримка інтеграції, роз'яснення академічних норм

Категорія здобувачів вищої освіти	Основні потреби	Функції ментора
Студенти з хронічними захворюваннями	Освітня адаптація, медичні обмеження, часті відсутності	Допомога в організації навчання, погодження індивідуального плану, підтримка під час загострень
Студенти з малозабезпечених родин	Фінансові труднощі, низька мотивація, ризик вигорання	Інформування про стипендії, моральна підтримка, розвиток внутрішніх ресурсів
Студенти з кризових сімей	Психологічна травматизація, ізоляція, недовіра	Безпечний простір, стабільна підтримка, формування довіри
Студенти-батьки	Брак часу, емоційне виснаження, конфлікт ролей	Допомога у плануванні, психологічна підтримка, адаптація навчального навантаження
Студенти з національних меншин та корінних народів	Ідентичність, дискримінація, недостатнє представлення	Міжкультурна підтримка, сприяння інклюзивності, допомога в участі у студентському житті
Студенти з академічною вразливістю	Низька успішність, недостатня мотивація, труднощі в навчанні	Академічне наставництво, формування мотивації, допомога у постановці освітніх цілей
Студенти з сільської місцевості	Прогалини в підготовці, низька самооцінка, обмежений досвід	Підвищення самооцінки, навчальна навігація, розвиток «м'яких» навичок

**«Дослідження основних труднощів і потреб вразливих категорій
здобувачів вищої освіти»**

Шановні здобувачі та здобувачки!

Це опитування проводиться в межах магістерського дослідження, присвяченого вивченню менторської підтримки вразливих категорій студентів. Метою анкети є визначення основних труднощів, потреб та очікувань здобувачів 1–3 курсів бакалаврського рівня, які належать до різних соціально вразливих груп. Анкета є анонімною, а отримані результати будуть використані лише у знеособленому та узагальненому вигляді. Заповнення займає 10–12 хвилин.

Дякуємо за ваш внесок у покращення якості освітнього середовища!

1. Ваш вік:
☐ 17 ☐ 18 ☒ 19 ☐ 20 ☐ 21+
2. Стать:
☐ Жіноча ☐ Чоловіча ☐ Інша / не хочу зазначати
3. Курс навчання:
☐ 1 ☐ 2 ☐ 3
4. Форма навчання:
☐ Денна ☐ Заочна ☐ Дистанційна / змішана
5. Місце проживання:
☐ Гуртожиток ☐ Орендоване житло ☐ З родиною ☐ Інше: _____
6. Ви належите до однієї чи кількох вразливих категорій (можна обрати кілька):
☐ УБД
☐ Дитина УБД
☐ Особа з інвалідністю
☐ Малозабезпечена сім'я
☐ Представник/ця нацменшини
☐ Студент/ка-сирота
☐ Студент/ка, який/яка працює

☐ Інше: _____

☐ Не належу

7. Як часто ви стикаєтесь із труднощами у засвоєнні навчального матеріалу?

☐ Постійно ☐ Часто ☐ Іноді ☐ Практично ніколи

8. Що найбільше ускладнює ваше навчання? (оберіть до 3 варіантів)

☐ Невпевненість у собі

☐ Недостатнє пояснення матеріалу

☐ Складність програм

☐ Перевантаження завданнями

☐ Нестача ресурсів

☐ Інше: _____

9. Наскільки вам вистачає часу на навчання?

☐ Цілком вистачає ☐ Частково ☐ Постійно не вистачає ☐

Катастрофічно не вистачає

10. Як часто ви стикаєтесь із технічними/фінансовими бар'єрами?

☐ Дуже часто ☐ Час від часу ☐ Рідко ☐ Ніколи

11. Чи впливають ваші індивідуальні обставини на здатність навчатися?

☐ Суттєво ☐ Помітно ☐ Іноді ☐ Не впливають

12. Чи відмовлялися ви від звернення по допомогу через страх нерозуміння чи осуду?

☐ Так ☐ Частково ☐ Ні

13. Чи користувалися ви академічними консультаціями у викладачів?

☐ Часто ☐ Іноді ☐ Рідко ☐ Ніколи

14. Наскільки вам потрібна допомога в організації навчального процесу?

☐ Дуже потрібна ☐ Дещо потрібна ☐ Не дуже ☐ Не потрібна

15. Яких видів академічної підтримки вам бракує?

16. Чи знайома вам концепція менторської підтримки?

☐ Так ☐ Частково ☐ Ні

17. Наскільки менторство могло б покращити вашу адаптацію та успішність?

☐ Значно ☐ Частково ☐ Мінімально ☐ Ніяк

18. Які функції ментора ви вважаєте найважливішими? (до 3 варіантів)

☐ Пояснення матеріалу

☐ Мотиваційна підтримка

☐ Допомога в адаптації

☐ Орієнтація в можливостях університету

☐ Кар'єрні поради

☐ Інше: _____

19. Які формати менторської підтримки вам підходять найбільше?

☐ Онлайн ☐ Офлайн ☐ Групові зустрічі ☐ Індивідуально ☐

Комбіновано

20. Якої частоти менторських зустрічей вам було б достатньо?

☐ 1 раз на місяць ☐ 2–3 рази на місяць ☐ 1 раз на тиждень ☐ За потреби

21. Що б особисто вас мотивувало звернутися до ментора?

22. Чи відчуваєте ви себе частиною студентської спільноти?

☐ Так ☐ Частково ☐ Ні

23. Що заважає вам соціалізуватися? (до 2 варіантів)

☐ Сором'язливість ☐ Брак часу ☐ Фінансові труднощі

☐ Нестача друзів ☐ Стрес ☐ Інше: _____

24. Як часто ви відчуваєте емоційне виснаження?

☐ Постійно ☐ Часто ☐ Рідко ☐ Майже ніколи

25. Чи користувалися ви психологічними послугами університету?

☐ Так ☐ Ні, але знаю про них ☐ Ні, не знаю про такі можливості

26. Наскільки комфортно вам звернутися до психолога чи куратора?

☐ Дуже комфортно ☐ Скоріше комфортно ☐ Скоріше некомфортно ☐ Зовсім некомфортно

27. Яких університетських сервісів вам бракує найбільше? (до 3 варіантів)

☐ Освітні консультації

☐ Кар'єрний центр

☐ Психологічний супровід

☐ Фінансова підтримка

☐ Інклюзивні сервіси

☐ Клуби за інтересами

☐ Інше: _____

28. Чи вважаєте ви, що адміністрація враховує потреби вразливих студентів?

☐ Так ☐ Частково ☐ Скоріше ні ☐ Ні

29. Що, на вашу думку, університет може покращити для підтримки вразливих студентів?

30. Чи взяли б ви участь у програмі менторської підтримки?

☐ Так ☐ Можливо ☐ Сумніваюсь ☐ Ні

Дякуємо за вашу участь!

Ваші відповіді є важливим внеском у розвиток системи підтримки здобувачів освіти та створення більш комфортного та інклюзивного університетського середовища.

Авторська модель тримісячного комплексу заходів менторської підтримки
вразливих категорій здобувачів вищої освіти

Етап	Зміст діяльності	Очікувані результати	Тиждень реалізації
Адаптаційно-діагностичний	Вступна індивідуальна зустріч. Діагностика потреб студента (академічних, психологічних, соціальних). Формування індивідуального профілю. Ознайомлення з можливостями університетських сервісів	Встановлення довіри; розуміння вихідних труднощів; первинна орієнтація в освітньому середовищі	Перший тиждень
	Розроблення індивідуального плану навчання на перший місяць. Аналіз навчальних прогалин. Початкове планування навантаження.	Формування базової навчальної стратегії; зниження тривожності щодо організації навчання.	Другий тиждень
	Тренінг психологічної безпеки та зменшення страху звернення по допомогу. Розвиток навичок конструктивної комунікації з викладачами та кураторами.	Зменшення внутрішніх бар'єрів; підвищення готовності звертатися по академічну та психологічну підтримку.	Третій тиждень
Адаптаційно-діагностичний	Первинне коригування навчального плану. Робота над тайм-менеджментом та пріоритизацією завдань	Покращення навичок самоорганізації; оптимізація навчального графіка	Четвертий тиждень
Інтенсивно-формувальний	Індивідуальні консультації щодо опанування складних тем. Відпрацювання прогалин	Підвищення успішності; стабілізація засвоєння матеріалу	П'ятий тиждень
	Навчання користуванню інструментами самостійного планування (планери, чек-листи, цифрові додатки)	Розвиток автономності; формування стійких навчальних навичок	Шостий тиждень

Етап	Зміст діяльності	Очікувані результати	Тиждень реалізації
	Тренінг емоційної стійкості та подолання виснаження. Техніки зниження тривожності	Зменшення проявів емоційного виснаження; посилення особистісних ресурсів	Сьомий тиждень
	Групова зустріч студентів зі схожими потребами (підтримувальна мікрогрупа). Обмін досвідом та взаємна підтримка	Формування відчуття спільноти; подолання соціальної ізоляції	Восьмий тиждень
Стабілізаційно-оцінювальний	Поточний аналіз успішності. Корекція навчальних стратегій. Підготовка до контрольних заходів	Посилення академічної впевненості; підвищення якості навчальних результатів	Дев'ятий тиждень
	Менторські консультації за потребами: академічні, психологічні, організаційні. Опрацювання залишкових труднощів	Усунення індивідуальних бар'єрів; завершення формування навичок самостійності	Десятий тиждень
	Рефлексивна зустріч: оцінювання особистого прогресу, рівня мотивації, соціальної інтегрованості	Усвідомлення власної динаміки розвитку; посилення внутрішньої мотивації	Одинадцятий тиждень
	Створення «персональної карти освітнього маршруту». Підсумкова індивідуальна консультація. Рекомендації щодо подальшої підтримки	Завдання циклу менторства; формування довгострокової траєкторії навчального й особистісного зростання	Дванадцятий тиждень